

Dr. Hegedűsné Demeter Zsuzsanna Edit
A tanoda integrálódása az állami intézményrendszerbe

„(...) a közjó hivatott és szervezett munkálói, az állam és a kisebb közületek a leghivatottabb végrehajtói a szociálpolitika eljárásainak. Hangsúlyozzuk: mindenekelőtt az állam, hiszen a legtöbb szociálpolitikum csak akkor hat, ha a benne rejlő szándék pozitív jogszabályokban érvényesül. Minthogy a pozitív jogot államtól rendezett közületben az állam fölényes hatalma szokta garantálni, a leghatályosabb szociálpolitikát az állam érvényesíti.” (Kovrig 1936. 71.)

BEVEZETŐ

A tanoda típusú programok több mint 20 éve indultak el Magyarországon, hogy a hátrányos helyzetben élő tanulók számára délutáni foglalkozások keretei közötti felzárkózást nyújtson, valamint az oktatási feladatok mellett elősegítse a kulturális hátrányok leküzdését, a pályaorientációt, azonkívül a közösségépítés által szocializációs közeget biztosítson. A tanoda kiemelt szerepet kapott a hazai társadalmi mobilitás előmozdításában, a vertikális irányú intergenerációs mobilitás megvalósulásában.

A Biztos Kezdet Gyerekházakkal¹ és a roma szakkollégiumokkal² karöltve az elmúlt két évtizedben a tanodák a hátrányos helyzetű gyermekek egyenlő esélyeinek megteremtését célzó legmeghatározóbb intézményesült formáivá váltak Magyarországon. 2019. január elseje mérföldkő volt a tanodák életében: a tanodát a jogalkotó beemelte a gyermekvédelmi törvénybe, rendeletben határozta meg a tanodák működési feltételeit, új pályáztatási, új finanszírozási rendszert alakított ki a szakmai irányítás. Ez a rendszerszintű változás a fenntartók számára új esélyeket, s egyúttal új kihívásokat is generált. A tanoda fenntartóknak immáron működési engedélyt kell szerezniük, hogy szolgáltatói jegyzékbe kerüljenek. Az állam központi költségvetésből (közpénzből) biztosítja a tanodák működését, mely maga után vonja azt is, hogy az állam számon kérheti, ellenőrizheti a működési feltételek (infrastrukturális, személyi) meg-

¹ 0–3 éves közötti gyermekeket nevelő – elsősorban hátrányos helyzetű, szegregátumban élő – családok számára nyújt esélyteremtő szolgáltatást. (Szakmai Ajánlás, 2020)

² Roma értelmiség képzését, továbbképzését folytató egyházi, vagy felsőoktatási intézmény által fenntartott autonóm szervezet. (A roma szakk. műk. alapelvei és alapvető követ.)

létét, a tevékenységek megvalósulását. A felzárkóztatási politikai célok mentén a bevezetésre kerülő változások héttérben az állt, hogy egy centralizáltabb, stabilabb, tervezhetőbb és gördülékenyebb fenntartást biztosítsanak a tanodák részére.

Kutatásom fontosságát az adja, hogy a tanoda, mint civil műhely a gyermekvédelmi rendszer részévé vált, a Biztos Kezdet Gyerekházakhoz hasonlóan beágyazódtak az állami finanszírozási rendszerbe, de senki sem tudta megjósolni, hogy a döntés meghozza e tanodák működésének életében azt a pozitív hatást, melyet vártak a szakemberek – vajon a kiszámítható finanszírozásért cserébe milyen áldozatokat kellett meghozniuk a tanoda fenntartóknak.

Jelen tanulmányomban azt vizsgálom, hogy mennyire érte el célját a közel négy év tükrében a rendszerszintű állami finanszírozás bevezetése; milyen változásokat hozott a tanoda működésében az állami intézményrendszerbe integrálódás. A feltárás során tanoda fenntartókkal, tanoda szakmai vezetőkkel és munkatársakkal készítettem interjúkat. Az interjúalanyok tapasztalatainak elemzésével, valamint a témában megjelent szakirodalmak feldolgozásával kívánom körbejárni, hogyan illeszkedett be a tanoda szolgáltatás az állami rendszerbe. Az ellátórendszerbe illesztés jelentőségét kifejezetten intézményfenntartói szemszögből, szakmai irányítási oldalról kívánom megközelíteni; leendő szociálpolitikusként a Kormány azon szociálpolitikai intézkedésének hatását kívánom figyelemmel kísérni, ami a tanoda létesítésének és működésének megszervezésében gyökeres változást indukált.

A TANODA PROGRAM

A tanoda meghatározása

Az elemző tanulmányok és a szakpolitikai írások a tanoda életre hívásának okaként első helyen az iskolarendszerszer működése során tapasztalt hiányosságokat, diszfunkciókat említik. A rendszerváltástól kezdődően érvényesülő szabad iskolaválasztás (az alapfokú oktatási intézmények fogadhatják a beiskolázási körzeten kívülről érkező gyerekeket is) következményeként az oktatási rendszer szelektív, egyenlőtlen esélyeket biztosít a diákok számára, szegregált oktatást folytat. Az iskolai szelekció a legtöbb esetben a képességek alapján történik – azon képességek alapján, amelynek kialakulását, vagy hiányát erősen befolyásolja a család társadalmi státusza. A közoktatási rendszer

hiányosságait kompenzálni képes, a felzárkóztatást, iskolai és társadalmi integrációt elősegítő, képességfejlesztő programra, modellre volt szükség. (Bihari I. – Csoba J., 2018)

A tanoda program definiálásához a tanodákkal foglalkozó releváns irodalmakra és azok alapvetéseire, valamint a hatályos jogszabályokra támaszkodok.

A tanoda értelmezése több szemszögből történhet, meglátásom szerint a tevékenység, a működés és a szakmai szempontok hármasságát szem előtt tartva definiálható leginkább. A komplex tevékenység irányából közelítve a TanodaPlatform szakértői úgy határozták meg, mint civil vagy egyházi szervezetek által működtetett hátránykompenzáló és esélyteremtő program, amely a helyi sajátosságokra, a gyermekek, fiatalok önkéntes részvételére és egyéni szükségleteire épít, s egy autonóm módon használt közösségi szintéren valósul meg. (Fejes J. B. 2016) „A tanoda olyan, a személyiségfejlődés egészét szem előtt tartó komplex szolgáltatást nyújt, amelyet a közoktatási rendszerben kevésbé sikeres, a társadalmi perifériára szoruló gyermekek és fiatalok korlátozottan vagy egyáltalán nem érhetnek el.” (Fejes, 2016. 13) Működési funkcióját tekintve az iskolától független (térben is elkülönülő), de a gyermekek közoktatási intézményével szorosan együttműködő, a hátrányos helyzetű és roma tanulók sajátos szükségleteihez igazodó, iskolai sikerességet elősegítő, szociális hátrányok hatásait csökkentő, készség és kompetenciafejlesztést végző program. (Kerényi Gy., 2005) A tanodák működési feltételrendszerének keretet nyújtó Szakmai ajánlás a fenti meghatározásokon felül külön kitér a tanoda szociális szakmai aspektusára és úgy definiálja, mint a gyermekjólét beavatkozási terület részeként működő szolgáltatást. (Szakmai ajánlás, 2021) Míg korábban „program” szerepel az értelmezésekben, mára már „szolgáltatás” szóval definiálják. Erre azért fontos kitérnem, mert maga a meghatározása is jól tükrözi azt az átalakulást, ahogy a pályázati programból kiforrtta magát gyermekjóléti alapszolgáltatássá. Az 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.), valamint a gyerekek esélynövelő szolgáltatásainak szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 40/2018. (XII.4) EMMI rendelet (a továbbiakban: EMMI rendelet) akként emelte jogszabályi keretek közé a tanoda szolgáltatás fogalmát, hogy a célcsoportot, a szolgáltatás idejét, az ellátás során nyújtott szakmai feladatokat és még az együttműködő partnerintézményeket is részletesen megjelöli:

„A tanoda olyan, elsősorban rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő vagy hátrányos helyzetű vagy halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek és kivételesen fiatal felnőttek számára nyújtott, önkéntesen igénybe vehető társadalmi felzárkózást segítő, a személyiségfejlődés egészét szem előtt tartó, prevenciós szolgáltatás, amely az Nktv. szerinti kötelező tanórai és egyéb foglalkozásokon való részvétel idején kívül, valamint a tanítási szünetekben segíti elő a szociokulturális hátrányok kompenzálását, a tanulmányok folytatását, a társadalomba való sikeres beilleszkedést, az életpálya-tervezést és a szabadidő hasznos eltöltését. A tanoda a szolgáltatásait a helyi sajátosságokra és a gyermekek egyéni szükségleteire építve, a szülők bevonásával, a gyermek nevelési-oktatási intézményével, a család- és gyermekjóléti szolgálattal, a család- és gyermekjóléti központtal, a helyben elérhető egyéb, az érintett korosztály számára szolgáltatást nyújtó intézménnyel, valamint szükség esetén a gyermekvédelmi jelzőrendszer egyéb tagjával együttműködve nyújtja. A szolgáltatásnyújtás helyszínén kizárólag tanoda ellátás biztosítható.”³

A tanoda működése

Az ellátandó célcsoport

A tanoda szolgáltatás rendszeres igénybe vevőjeként az a gyermek vagy fiatal felnőtt definiálható, aki „általános iskolai vagy középfokú iskolai tanulmányokat folytat, vagy kollégiumi ellátásban részesül, vagy nem a tanoda szerinti településen, de nevelési-oktatási vagy szakképző intézményben tanul, és összesen legalább heti négy óra időtartamban igénybe veszi a tanoda szolgáltatást, illetve részt vesz a tanoda által szervezett programokon (a továbbiakban: tanodát rendszeresen igénybe vevő).”⁴ Tehát egyrészt lehatárolta a jogszabály a célcsoport esetén, hogy tanulói jogviszonnyal kell rendelkeznie, azaz a már nem tanköteles korú dolgozó, vagy munkakereső fiatal nem számít bele a támogatási kvótába, ill. lényegi elem a gyermek lakcíme, iskolájának működési helye, valamint az időkeret, melyet a tanodában eltölt. 2021-ben a COVID-19 vészhelyzet következtében úgy módosult az időtartam számítási mód, hogy havonta négy óra online módon is teljesíthető, amennyiben az az előírások

³ 1997. évi XXXI. törvény 38/B. § (1) – (2)

⁴ A gyermekek esélyenvelő szolgáltatásainak szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 40/2018. (XII. 4.) EMMI rendelet 10. § (1)

szerint le van dokumentálva. A tanodát rendszeresen igénybe vevők létszámának havi átlagban el kell érnie a húsz főt. A célcsoporttal szembeni további elvárás volt a kutatás időszakában, hogy az igénybe vevők legalább hetven százalékának rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülőknek, nevelésbe vett gyermeknek vagy utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőttnek kell lennie azzal, hogy a plusz kritériummal, hogy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülők legalább felének egyúttal hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetűnek is kell minősülnie. A jogalkotó vélhetően ezáltal kívánja a fenntartókat arra ösztönözni, hogy a valóban, ténylegesen rászorulóknak biztosítsa az ellátást, bár ezen feltételek fennállásának problematikáját láthatják, tapasztalhatják a jogalkotók is, mivel a 3/2021. (II. 5.) BM rendelet 3. § (4) bekezdése azzal egészítette ki az EMMI rendeletet, hogy az RGYK és HH, HHH minősítésnek a szolgáltatás igénybevételéről szóló megállapodás aláírásának időpontjában kell fennállnia, és azokat a szolgáltatás igénybevételének időtartama alatt folyamatosan fennállónak kell tekinteni.

„A Tanoda elsődleges célcsoportját azok a gyermekek és fiatalok alkotják, akik szociokulturális szempontból kedvezőtlen helyzetűnek minősülnek, ezért jelenlegi helyzetüket az iskolai sikertelenség, jövőbeli életüket a kedvezőtlen munkaerőpiaci helyzet és a társadalmi perifériára szorulás veszélye fenyegeti. E helyzet beazonosításának legfontosabb ismérve a szülő(k) alacsony iskolai végzettsége és kedvezőtlen szocioökonómiai státusza.” (Tanodasztemerd 3.)

A gyerekek szüleivel, törvényes képviselőivel kötött együttműködési megállapodással veszi kezdetét a szolgáltatás igénybevétele.

A kutatás befejezését követően, 2023. január 1-jével lépett hatályba az a módosítás, mely szerint a tanodát rendszeresen igénybe vevők legalább hetven százalékának rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülőknek, nevelésbe vett gyermeknek vagy utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőttnek kell lennie, vagy a településre vonatkozó integrált településfejlesztési stratégiában szegregált vagy szegregációval veszélyeztetett területnek nyilvánított lakókörnyezetben kell élnie (ekképpen módosult a Biztos Kezdet Gyerekház esetében is). Ahogy látjuk a kutatást követően a HH és HHH arány kikerült, ellenben a szegregált terület, mint kívánalom megjelent. A 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet mellékletben meghatározott módon, a legutolsó népszámlálási adatok alapján a Központi Statisztikai Hivatal által számított szegregációs mutató szerint kerül lehatárolásra az egybefüggő szegregált vagy szegregációval veszélyeztetett terület, ahol alacsony társadalmi státuszú családok

koncentráltan élnek együtt vagy a társadalmi státuszcsökkenés jelei tapasztalhatók. A jogszabály módosítással az a legfőbb probléma, hogy nem minden települési önkormányzat rendelkezik integrált településfejlesztési stratégiával. Ennek oka, hogy a kisebb települési önkormányzatok esetében vagy nincs megfelelő szakember, aki el tudná készíteni a helyzetelemzést és a stratégiát, vagy nem fér bele a költségvetésébe, hogy megbízzon egy külső céget a munkával. Amennyiben tehát egy településnek nincs stratégiája, ezáltal nincs meghatározott szegregátuma sem, úgy az ott működő tanoda nem képes ilyen indikátornak megfelelni.

A szolgáltatás alapelvei

A tanodában folyó tevékenységeknek tartalmi, formai, előfordulási szabályai vannak. A jogszabályok és a szakmai ajánlás rendelkeznek a hazai finanszírozási rendszer keretében támogatásban részesülő tanodák esetében a nyitvatartásról, a kötelező és önként vállalt szolgáltatások biztosításáról, más intézményekkel történő együttműködés módjáról, a személyi és tárgyi feltételek keretszabályairól is, a dokumentációk (jelenléti ívek, egyéni fejlődést támogató motivációs tervek, előrehaladási naplók, családlátogatási naplók, stb.) vezetéséről.

A tanoda szakmai szolgáltatásai

A sokrétű szakmai tevékenységet egy összefoglaló táblázatban summázom. (Lásd. 1. sz. táblázat)

SZOLGÁLTATÁS MEGNEVEZÉSE	MEGVALÓSULÁS GYAKORISÁGA	RÉSZT VEVŐK SZÁMA
KÖTELEZŐ		
tanulását, továbbtanulását, pályaválasztását és életpálya-építését elősegítő szakmai szolgáltatások	folyamatos	minimum 20 fő tanodát rendszeresen igénybe vevő
iskolai lemorzsolódását megelőző programok	folyamatos	minimum 20 fő tanodát rendszeresen igénybe vevő
egyéni fejlődését segítő mérések elvégzése	évenként 1 alkalommal	minimum 20 fő tanodát rendszeresen igénybe vevő
szabadidő hasznos eltöltését segítő programok	folyamatos	minimum 20 fő tanodát rendszeresen igénybe vevő
tanodán kívül megszervezett sport- vagy kulturális program	évenként legalább három alkalommal	minimum 20 fő tanodát rendszeresen igénybe vevő
nyitott tanodai programok	évenként legalább 1 vagy több alkalommal	évente összesen legalább kilencven fő
családlátogatás	évenként legalább két alkalommal	minimum 20 fő tanodát rendszeresen igénybe vevő
családi közösségi program	évenként legalább négy alkalommal	minimum 20 fő tanodát rendszeresen igénybe vevő és azok családtagjai
digitális kompetencia, valamint információs és kommunikációs technológia készségeinek fejlesztése és azok gyakorlati alkalmazása	folyamatos	minimum 20 fő tanodát rendszeresen igénybe vevő

ÖNKÉNT VÁLLALT		
nyári táborok	nyaranta legalább 1 vagy több alkalommal	minimum 20 fő tanodát rendszeresen igénybe vevő
szakmai műhelyek	folyamatos	településen működő gyermekjóléti és nevelési-oktatási intézmények dolgozói
kisétkezés biztosítása	folyamatos	minimum 20 fő tanodát rendszeresen igénybe vevő
szünidei gyermekétkeztetés	tavaszi, nyári, őszi, téli szünetekben	minimum 20 fő tanodát rendszeresen igénybe vevő

1. sz. táblázat. A tanoda kötelező és önként vállalt feladatai. (Saját szerkesztés. Forrás: 40/2018. (XII. 4.) EMMI rendelet)

A tanodák szakmai támogatását és irányítását 2018-ban az Emberi Erőforrások Minisztériuma alá tartozó Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság, majd 2019. augusztus elsejétől a Belügyminisztérium berkeiben működő Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság (a továbbiakban: TEF)⁵ valamint területi egységek szerint felosztva mentorok látogatják és szakmai tanácsokkal segítik a tanodák munkáját. A TEF által kiadott Szakmai ajánlás minta dokumentációkat tartalmaz, melyek mankóul szolgálnak a dokumentációk vezetéséhez. Ezen felül a TEF minden évben a tanodák rendelkezésére nyújt egy speciálisan megszerkesztett excel táblázatot a napi jelenlét vezetéséhez. A táblázat segítségével könnyen nyomon követhető a nyitvatartott napok száma, a gyerekek havi átlagos jelenléte és a gyerekek tanodában töltött óraszám.

A tanoda szolgáltatási ideje

A tanoda szolgáltatási idejének heti átlagban el kell érnie a húsz órát, azzal, hogy a tanodának legalább hetente négy napon szolgáltatást kell nyújtania. A

⁵ 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 4. § (1) bekezdés alapján a TEF ezen feladata nem terjed ki az egyházi fenntartókra

tanítási év során összesen legfeljebb tizennégy napon a tanodán kívül nyújtott szolgáltatások időtartama a heti húszórányi kötelező szolgáltatási időbe beszámítható. A szolgáltatás hétvégén, a tanítási szünetekben, valamint tanítási napokon a nemzeti köznevelésről szóló törvény szerinti kötelező tanórai és egyéb foglalkozások idején kívül nyújtható. A tanodának évente legalább 192 napon át kell szolgáltatást biztosítania azzal, hogy - vis maior eset kivételével - egybefüggően két hétnél hosszabb ideig nem szüneteltetheti a szolgáltatás-nyújtást. A fenntartónak a szüneteltetéséről - vis maior eset kivételével - a szüneteltetést megelőzően legalább tíz nappal a helyben szokásos módon tájékoztatnia kell a tanodát rendszeresen igénybe vevőket és a helyi közösséget.

A tanoda kapcsolatrendszere

A tanodának több csatornás együttműködési kapcsolatrendszert kialakítva kell ellátnia feladatait. Egyrészt kapcsolatban kell állni más tanodákkal (térégi szinten, vagy országos hálózat tagjaként); együtt kell működnie a család- és gyermekjóléti szolgálattal, illetve a család- és gyermekjóléti központtal; valamint a tanodás gyermekek nevelési-oktatási intézményeivel.

A tanoda az általa ellátott feladatok jellegéből adódóan a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagja, melyet az EMMI rendelet is leszögez, azaz a tanoda a gyermek veszélyeztetettsége estén írásban jelzést tesz a család- és gyermekjóléti szolgálatnak. A tanoda meghívásra részt vesz tanodás gyermek ügyében összehívott esetmegbeszéléseken, esetkonferenciákon; évente legalább egyszer tájékoztatást nyújt a család- és gyermekjóléti szolgálatnak a tanoda működésének tapasztalatairól, szolgáltatásaiban és az igénybevétel módjában bekövetkező változásokról.

A nevelési-oktatási intézménnyel való együttműködése keretében a tanoda közreműködik a tanodát rendszeresen igénybe vevők segítségének, fejlesztésének megtervezésében, pályorientációjában, a tanulók nyomon követésében; részt vesz a nevelési-oktatási intézmény által kezdeményezett, a tanodát rendszeresen igénybe vevőkkel kapcsolatos megbeszéléseken, és a módszertani tapasztalatcsere érdekében részt vesz a nevelési-oktatási intézménnyel közös szakmai műhelyeken. Ezen kooperációs feladatokat a tanoda együttműködési megállapodások keretében szabályozza a helyi igényeknek megfelelően.

Személyi feltételek

A tanodában foglalkoztatott személyek heti munkaidejének összesen száz-húsz órát kell kitennie, s legalább heti 80 órában olyan személyeket kell foglalkoztatnia, akik rendelkeznek az EMMI rendelet 15. § (2) a) – t) képesítések valamelyikével. Ezen felül a tanoda munkatársak közül legalább egy személynek rendelkeznie kell tanár, tanító, gyógypedagógus, fejlesztő pedagógus, szociálpedagógus vagy pedagógia szakos bölcsész végzettséggel. A tanodának legalább egy személyt meg kell bíznia a szakmai vezetői feladatok ellátásával. A szakmai vezetői feladatokkal megbízott személynek pedig két kritériumnak is meg kell felelnie: rendelkeznie kell a jogszabályban meghatározott képesítések valamelyikével és legalább 2 éves tanodában szerzett szakmai tapasztalattal kell bírnia.

Térbeli és tárgyi feltételek

A tanodának meg kell felelnie a létesítési, használati és üzemeltetési tűzvédelmi előírásoknak, amelyet a tanoda vagy a tanodának helyet biztosító integrált tér helye szerint illetékes tűzvédelmi hatóság - a fenntartó kérésére - állapít meg és évente ellenőriz.

A tanodában biztosítani kell legalább egy közösségi teret, legalább egy WC-t és folyóvíz vételére is alkalmas kézmosót és legalább egy teakonyhát. A közösségi térnek további előírásoknak kell eleget tennie: legfeljebb két helyiség egybenyitásával alakítható ki, legalább 30 négyzetméter alapterületen, jól szellőztethető, fűthető és természetes fénnel megvilágított helyiségben, helyiségekben alakítható ki, a tanoda szolgáltatás nyújtásával azonos időben más célra nem használható, és nem alakítható ki iskola működő feladatellátási helyén. Ez utóbbi kritériumnak módszertani okai vannak, mivel a tanoda célja nem az, hogy azok a pedagógusok korrepetálják a gyerekeket délután, akik napközben is velük vannak, valamint fontos, hogy a tanoda ne „iskolaszagú”, tanterem jellegű oktatást biztosítson, hanem iskolán kívüli szolgáltatást, nem formális, egyéni adottságokra építő személyiségfejlődést támogató komplex szolgáltatást nyújtson. (Bihari, 2021)

Adatszolgáltatási kötelezettségek

A Gyvt. 139. § (1) és (1b) bekezdései alapján a tanoda szolgáltatás jelentés köteles szolgáltatás az Igénybevevői Nyilvántartásban. A szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi igénybevevői nyilvántartásról és az országos jelentési

rendszeréről szóló 415/2015. (XII. 23.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Nyr) 3. §. d) pontjában foglaltaknak megfelelően azon engedélyesnek, amely fejlesztő foglalkoztatást vagy gyermekek esélynövelő szolgáltatását nyújt, ha e szolgáltatására a fenntartó hatályos - a támogató szolgáltatás és a közösségi ellátások finanszírozásának rendjéről szóló kormányrendelet szerinti - finanszírozási szerződéssel rendelkezik az Igénybevevői Nyilvántartásban (a továbbiakban: KENYSZI) adatszolgáltatási kötelezettsége van, azaz a tanoda ellátottjait és igénybevételeiket a KENYSZI-ben rögzíteni kell.

A tanoda fenntartóknak 2019. óta adatszolgáltatási kötelezettségük van a Központi Statisztikai Hivatal felé (a továbbiakban: KSH).

Az állami intézményrendszerbe integrálódás folyamata

Ezen fejezetben szeretném röviden vázolni azt a finanszírozási és módszertani szempontból buktatókkal teli és hosszú utat, melyet a tanoda program bejárat, míg elérte a fentebb bemutatott, mai formáját. A vizsgálati szempontok megkívánják, hogy tömör áttekintést adjak azokról a fogaskerekekről, melyek előre hajtották az intézményesülési törekvéseket. Az első tanodák (mint pl. a Soros Alapítvány támogatásával működtetett Józsefvárosi Tanoda) alapítványi támogatásokból jöttek létre és kezdtek el működni, mint délutáni és hétvégi képességfejlesztő programok, elsősorban a roma gyerekek számára nyújtottak segítséget a szocializációs hátrányok leküzdésében és az iskolai sikeresség elérésében. A hátránykompenzálás és a társadalmi felzárkózás gyermekkorban a leghatékonyabb, eszerint szükségessé vált, hogy az addig pusztán alapítványi támogatással, vagy önkéntes alapon működtetett speciális támogató, felzárkóztató programokat, tanodákat szélesebb körben elterjessék. Az első kísérleti tanodák elindítását követően nyilvánvalóvá vált, hogy a felzárkóztatást, iskolai és társadalmi integrációt elősegítő modell alkalmas a hátrányos helyzetű tanulók iskolai kudarcainak mérséklésében, ezért egyre szélesebb körben szükség lenne rá az általános iskolás korosztály körében. (Bihari I. – Csoba J., 2018)

Az első generációs tanodák alternatív intézmények voltak, azaz az iskolák helyett választhatók, azok kudarcainak kezelésére szolgáltak azáltal, hogy a hagyományos közoktatásból kiesett fiatalokat segítették az iskola befejezésében. A második generációhoz tartozók inkább prevenció, fejlesztő céllal jöttek létre, az iskolában maradáshoz, a tehetségek kibontakoztatását elősegítve,

az eredményes továbbtanuláshoz szükséges feltételek megteremtési szándékával. (Tóbiás L. 2009)

A tanodának, mint hátránykompenzáló szolgáltatások ezáltal kiemelt szerepet kaptak az elmúlt évtizedekben. Magyarország Kormánya a végzettség nélküli iskolaelhagyás megelőzése és a hátrányos helyzetű, főként roma származású tanulók eredményességének, felzárkózásának, és képességeik kibontakoztatása érdekében több mint két évtizede, pályázati finanszírozás keretében támogatja a főként civil szervezetek által működtetett tanoda programok/szolgáltatások fejlesztését. (Bihari I., 2021)

Az integrálódás folyamatával, a tanodák intézményesülésének dilemmáival számos tanulmány és kutatás foglalkozott már. Bihari három mérföldkövet különít el a tanoda létrejöttétől napjainkig: kialakulás, expanzió (kiterjesztés), referenciatanodák működési bizonytalansága. A hátrányos helyzetű gyermekek esélyeinek növelését célzó hazai programok közvetlenül a rendszerváltást követően indultak útjukra. Az első tanodákat Magyarországon az 1990-es évek közepén haladó szellemiségű civil szervezetek alapították többnyire adományokból, támogatásokból. Az első kísérleti tanodák elindítását követően egyértelművé vált, hogy a felzárkóztatást, az iskolai és társadalmi integrációt elősegítő modellekre sokkal szélesebb körben szükség lenne, hiszen a hátránykompenzálás és társadalmi felzárkózás gyermekkorban a leghatékonyabb. Szükségessé vált tehát a tanoda programok országos elterjesztése, úgymond sztenderdizálása, melyhez remek finanszírozási alapot adott az Európai Unióhoz való csatlakozás által elindult operatív programok. Első ízben a HEFOP/2004/2.1.4. keretében már működő 23 tanodát karoltak fel, második körben, a HEFOP/2005/2.1.4. B keretében pedig már lehetőséget adtak új tanodák létrehozására, főként a hátrányos helyzetű térségekben. A hazai intézményrendszer hiányosságai voltak, hogy nem kínált megoldási lehetőséget a társadalmi integráció elősegítésére, s mivel a közoktatási rendszer működésének legfőbb veszteségei a hátrányos helyzetű régiókban élő, főként roma tanulók voltak, ezért a 2008-as TÁMOP 3.3.5./A/08/1-KMR „Tanoda programok támogatása” kiírás célzottan a 33 leghátrányosabb helyzetű kistérségben támogatta 55 tanoda működését. A roma diákok iskolai lemorzsolódásának megelőzésében elért eredmények egyértelműen rávilágítottak arra, hogy a tanoda egy rég várt hiánypótló szolgáltatás, azonban a finanszírozása továbbra is akadozott. A tűzoltó jellegű, áthidaló támogatások nem nyújtottak biztonságos működési alapot, s közel 3 évnyi várakozási időszak előzte meg az új

TÁMOP kiírásokat. Bizakodást hozott, hogy a támogatási keretösszeg megsokszorozódott, ezáltal lehetőség nyílt a dinamikus fejlődésre, egységes módszertan, szakfelügyelet kialakítására. A lassan országos lefedettséget elérve azonban újabb problémába ütköztek – a tanodák eltérő célokkal, divergáló módszertanokkal, különböző célcsoportokkal működtek, szakmai támogatás és érdekképviselés nélkül. A minőségbiztosítási eszközrendszer, egyfajta sztenderdizálás igényét felismerve a Motiváció Oktatási Egyesület 2013-ban létrehozta a TanodaPlatform elnevezésű szakértői csoportot. Létrejött a Magyarországi Tanodahálózat, valamint 2015-ben megjelent a Tanodaszttender harmadik változata, mely iránymutatással, támogató eszközökkel, módszerekkel segített a tanoda fenntartókat. Az EFOP és VEKOP pályázatok 2018. végéig közel 100 már működő tanodának nyújtottak pályázati forrást. A számtalan előrelépés ellenére továbbra is több ok húzódott a tanodák működési bizonytalansága mögött, úgy mint a pályázati kiírások közötti finanszírozás nélküli időszakok, a pályázatok rendszertelenség és finanszírozási forma folyamatos változtatása, a támogatások szűkülése. A tanodák sokszor önkéntes munkával, önkormányzati támogatással, csökkentett működési keretek között folytatták tevékenységüket. (Bihari I., 2021)

A témában meghatározó Kovai–Szőke tanulmány a tanodákat a Biztos Kezdet programmal helyezi egy vágányra, hiszen mindkét programot egyazon okok – *a fennálló térbeli, társadalmi egyenlőtlenségeket, gazdasági viszonyok, az állami intézményrendszer hiátusai, azonkívül a hátrányos etnikai megkülönböztetés problematikája* – hívták életre, azonban rámutat arra a tényre is, hogy a két program mind történetiségében, mind intézményesültségét tekintve különböző sínpályákon haladtak. Felvázolja, hogy míg a Biztos Kezdet házak ötlete egy centrum-állambeli, angolszász „Sure Start”⁶ minta alapján adaptálódtak, addig a tanodaprogramoknak nem voltak ehhez hasonlóan erős nyugati referenciái. A gyerekházak mondhatni hamar a magyar intézmény rendszer alapszolgáltatásainak pillérévé váltak, a tanodaprogramok intézményesülési útja ellenben hosszú évtizedekig meglehetősen göröngyös és kátyúkkal teli volt, melynek következtében a civil működés tipikus zavarai (Lásd pályázati

⁶ A Sure Start program a leghátrányosabb helyzetű térségekben élő szülőket és négy éven aluli gyermekeket célozza meg. A Sure Start projektek a szolgáltatások széles skáláját kínálják, amelyek célja a gyermekek tanulási készségeinek, egészségének és jólétének, valamint szociális és érzelmi fejlődésének támogatása. (<https://www.education.gov.uk/articles/sure-start>) (A letöltés ideje: 2022.08.09.)

időszakok közötti erőforrás hiány) erőteljesebben alakították működésük mindennapjait. (Kovai C. – Szőke A. 2021)

A tanodák területén talán leginkább szakavatottnak számító Szűcs – Fejes szerzőpáros is rávilágít erre a párhuzamra, s a 2019-es változás jelentőségére, mely azt mutatja, hogy a Biztos Kezdet Gyerekházak programján kívül korábban nem volt példa az ágazatban az európai uniós forrásokból fejlesztett programok rendszerszintű állami finanszírozású továbbélésére. (Szűcs N. – Fejes J. B., 2021) Szűcs – Fejes tanodamozgalom történetének finanszírozásról készített összefoglaló táblázatából jól kitűnik, hogy a programfinanszírozásban beálló 1–2 éves szünetek ellehetetlenítették a folyamatos fejlesztőtevékenység megvalósítását. A tanodaprogramra szánt források összességében növekedtek, azonban az inflációt is figyelembe véve az egy tanodára és egy tanodásra jutó költségek jelentősen csökkentek. „A finanszírozási probléma további aspektusa, hogy a tanodák számára az Európai Unió strukturális alapjaiból biztosított források fejlesztési és nem fenntartási célúak, vagyis a programok folyamatos és hosszú távú működtetése rendszerszinten eleve kizárt volt.” (Szűcs N. – Fejes J. B., 2021. 54) (Lásd. 2. sz. táblázat)

Pályázat kódja	Pályázat címe (pályázati kiírás éve)	Támogatás keret- összege (Ft)	Igényelhető összeg/ tanoda (Ft)	Nyertes tanodák száma	Megva- lósítási idő (hó)
HEFOP/2004/2.1.4	Modell értékű tanoda típusú (extrakurrikuláris) tevékenységek támogatása a hátrányos helyzetű tanulók iskolai sikeressége érdeké- ben (2004)	300 millió	12–15 millió	23	10–24
HEFOP/2005/2.1.4.B	Tanoda programok támogatása (2005)	515 millió	15–19 millió	27	20–24
TÁMOP-3.3.5/A/08/1 TÁMOP-3.3.5/A/08/1/KMR	Tanoda programok támogatása (2008)	1,3 milliárd	14–22 millió	55	20–24
TÁMOP-3.3.7/09/1 TÁMOP-3.3.7/09/2	Minőségi oktatás támogatása, vala- mint az egész életen át tartó tanulás elősegítése a kultúra eszközeivel az LHH kistérségek esélyegyenlősége érdekében (2009)	n. é.	n. é.	9	n. é.
TÁMOP-3.3.9.C-12 TÁMOP-3.3.9.A-12/1-KMR TÁMOP-3.3.9.A-12/2	A halmozottan hátrányos helyzetű tanulók iskolai lemorzsolódását csökkentő intézkedések támogatása – Tanoda típusú programok támogatása (2012)	4 milliárd	10–30 millió	177	20–28
EFOP-3.3.1-15 VEKOP-7.3.2-16 EFOP-3.3.1-16	Tanoda programok támogatása (2016)*	7,3 milliárd	15–30 millió	288	16–35
Központi költségvetés (ÁHT: 376095)	A tanoda szolgáltatást működtető szolgáltatók befogadására és állami támogatására (2018)**	2,5 milliárd (évente)	12–13,5 millió	188	1–12
Központi költségvetés (ÁHT: 376095)	A tanoda szolgáltatást működtető szolgáltatók befogadására és állami támogatására (2020) ***	2,4 milliárd (várhatóan- évente)	kb. 12–13,5 millió	kb. 190	36
HOP-3.4.2-21	Tanodák területi alapú fejlesztése ***	3 milliárd	46-77 millió	39-66	48

2. sz. táblázat. A tanoda pályázati finanszírozási időszakainak kronológiája. (Forrás: Szűcs N. – Fejes J. B., 2021)

A Kormány látva és tapasztalva a tanodák működtetési anomáliáit, megoldandó feladatként célul tűzte ki a tanodák fenntarthatóságának rendezését, a párhuzamos intézményfejlesztési és finanszírozási formák racionalizálásának megoldását. (MNTSF II.)

A 2017–2020 között az Oktatási Hivatal, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, majd a terület átszervezését követően a Belügyminisztérium, illetve a tanodákat képviselő civil ernyőszervezetek, a TanodaPlatform és a Magyarországi Tanodahálózat bevonásával felálló Tanoda Munkacsoport keretében zajlott a tanodák új finanszírozási koncepciójának kidolgozása, monitoringja. A probléma kezeléseként 2019-től a tanodák számára állami finanszírozású pályázat biztosította a forrásokat, majd az állami finanszírozás kétéves pilot-időszakát követően 2021–2023 között hároméves időszakra nyerhettek finanszírozást, s így egy ötéves, folyamatos működést valósíthatnak meg a 2019-ben nyertes tanodák. (Szűcs N. – Fejes J. B., 2021)

2003. szeptember 1-jétől vált hatályossá a tanoda első törvényi meghatározása. Az 1993. évi LXXIX. Köznevelési törvény 95. § (1) m) pontja szerint, az oktatási miniszter köznevelés-fejlesztéssel kapcsolatos feladata közé tartozott „a hátrányos helyzetű tanulók iskolai sikerességét segítő iskolán kívüli foglalkozása (tanoda)” kidolgoztatása, elterjedésének támogatása is. A tanodaprogram alapkoncepciójának kidolgozóinak szerint, e törvényi szabályozással összhangban, a tanodák hármastűz célul tűztek ki maguk elé. Egyrészt, megpróbálnak hozzájárulni tanulóik iskolai sikerességéhez – képességeik kibontakoztatása által, másrészt, megpróbálják csökkenteni a szociális hátrányokból fakadó nehézségeiket, valamint segítik megőrizni az otthoni kultúra értékeit, azaz erősítik a programban résztvevő gyermekek kulturális identitását. (Németh Sz. 2008)

Ahogy Havasi Virág megfogalmazta „ha csak egy-két gyerek életét sikerül más mederbe terelni a tanodák működése révén, az fontos eredmény lehet. Az ő sikeres életútjuk multiplikálódhat a jövőben, húzóerőként működhet. Hogy minél több gyerek esetén beszélhessünk efféle sikerről, ahhoz szükséges a tanodák szabályozási és ellenőrzési rendszerének átgondolása, felülvizsgálata.” (Havasi V. 2015. 171.)

A hagyományos ellátórendszerek fehérfoltjainak orvoslása érdekében a 2000-es évek első évtizedétől a magyar felzárkózás-politika munkája által lehetőség

nyílt arra, hogy olyan innovációt jelentő szolgáltatás épüljön be a magyar ellátórendszerbe, mint a tanoda. (MNTFS, 2021) A Kormány a társadalmi felzárkózás egymásra épülő szolgáltatásrendszerében a születéstől a foglalkoztatásig bezárólag életkoronként különféle intézménytípusokat vezetett be. A tanoda az általános és középiskolás korosztály számára nyújtott esélyteremtő, felzárkóztató támogató szolgáltatást, de az oktatási területről leválasztva, egyre inkább a szociális hátrányok kompenzálására helyezte már a hangsúlyt.

A „nagy” fordulatot az jelentette a tanodák számára, amikor a Biztos Kezdet Gyerekházzal egyetemben a gyermekvédelmi jogszabályi keretek közé emelkedett. Innentől kezdődik a tanoda új időszámítása, mint normatív alapú gyermekek esélynövelő szolgáltatása.

A hazai forrásból történő finanszírozását Magyarország 2019. évi központi költségvetéséről szóló 2018. évi L. törvény biztosította, párhuzamosan a Gyvt. módosításával, amely 2019. január 1-jei hatályba lépésével egy új gyermekjóléti alapellátásként vezette be a szolgáltatást. (MNTFS Ért. Jel.)

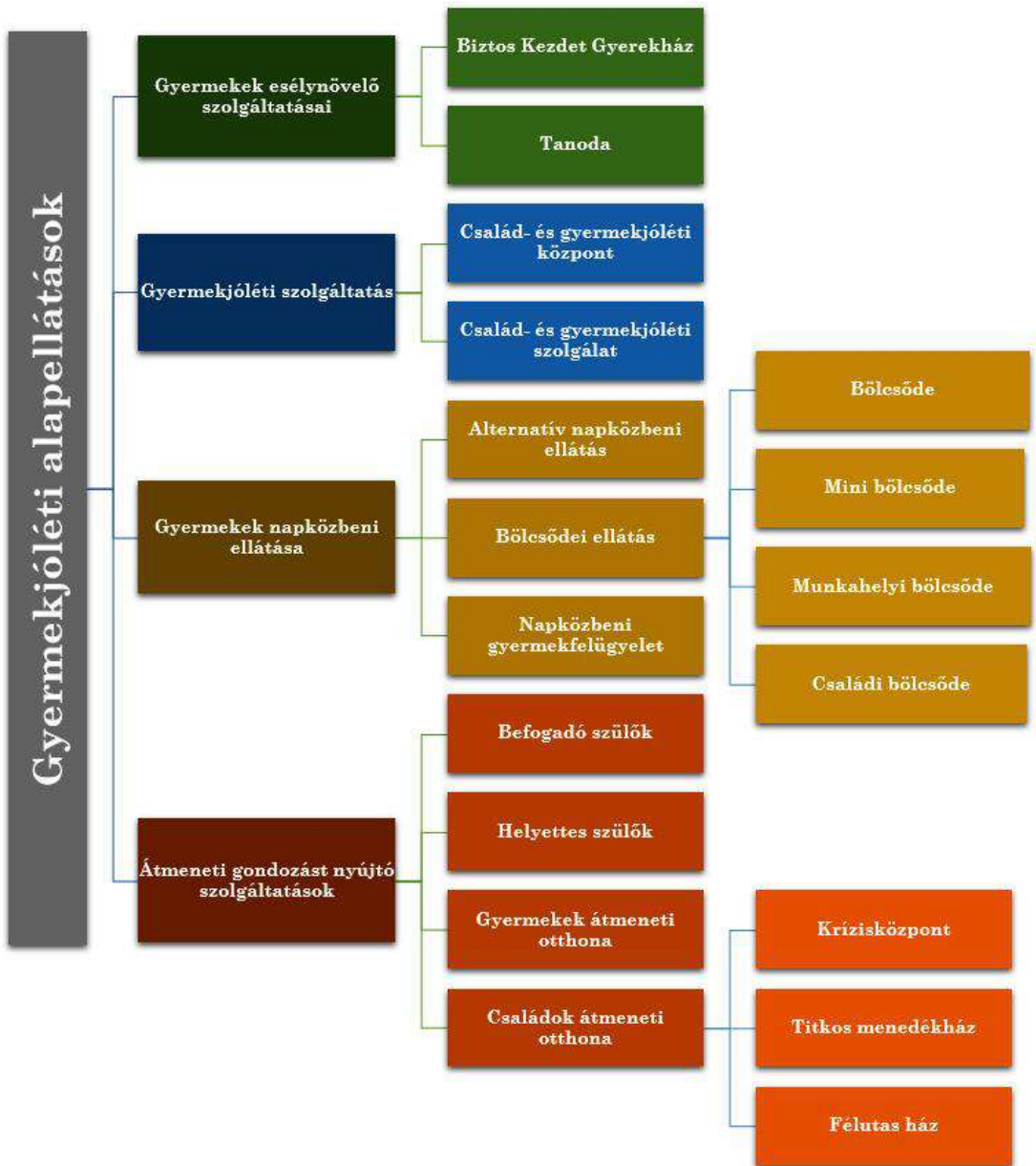
A 369/2013. (X. 24.) Korm. rendelet határozta meg a szolgáltatói nyilvántartásba történő bejegyzésre irányuló eljárás folyamatát, valamint azon dokumentumok körét, amelyeket ennek során a szolgáltatást működtetni kívánó szervezeteknek be kell nyújtaniuk a megyei kormányhivatalok felé. A működést engedélyező szerv, a kormányhivatal, az engedélyes bejegyzésére irányuló eljárásban szükség esetén szakértőt vonton be a munkába, aki az adott szolgáltatás működtetésének kereteit és tartalmait bemutató szakmai program megfelelőségéről szakértői véleményt állított ki. 2019. február 1. és július 31. között 198 tanodát jegyeztek be a szolgáltatói nyilvántartásba. (Nagy, 2020) Ezekből 2020-ban 188 tanoda működött állami finanszírozással, Szűcs – Fejes becslése szerint további 10–20 program működik e forrás nélkül, vagy abból kifolyólag, hogy nem tudta, vagy nem akarta teljesíteni a tanodai működés formális előírásait, illetőleg kezdetektől fogva vannak példaértékűen működő tanodák (akár etikai, akár szakmai okokból), melyek tudatosan utasították el az államhoz kötődő forrásokat. (Szűcs N. – Fejes J. B., 2021) A KSH kimutatása is alátámasztja a fenti teóriát, hiszen az új szabályozás magával hozta az Országos Statisztikai Adatfelvételi Program (OSAP) űrlapok kitöltésének kötelezettségét és határidőre való benyújtását is, így pontosan követhetővé válik az engedélyes szolgáltatást folytató tanodák száma és a szolgáltatásban dolgozók és ellátottak alakulása. (Lásd. 3. sz. táblázat)

Tanodák	2019	2020	2021
száma	191	192	190
foglalkoztatottak	584	538	593
rendszeres gondozásban részesülő			
család	3 979	3 989	3 888
alsó tagozatos általános iskolai tanuló	1 797	1 872	1 894
felső tagozatos általános iskolai tanuló	3 172	3 229	3 108
középfokú iskolai tanuló	566	571	698
összes tanuló			

3. sz. táblázat. A tanodák adatai a normatív finanszírozási időszakban. (Saját szerkesztés. Forrás: KSH 25.1.1.10. Gyermekjóléti alapellátások táblázata alapján https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0010.html) (A letöltés ideje: 2022. 09. 26.)

Összességében tehát azt látjuk, hogy a tanoda projekt-szerűen indult, az eredetileg európai uniós pilot projekt fokozatosan fejlődve alakult, a keretszabályozás és a költségvetési forrás megteremtése után pedig a hazai szolgáltatási rendszerbe átemelve, mint szociális szolgáltatásként működik napjainkban. Míg korábban a tanoda az oktatási törvény szabályozása alatt állt, de mindig is az oktatás és a szociális ágazat határmezsgyéjén mozgott, az új irány egyértelműen a szociális szféra felé billentette a mérleg nyelvét, s a társadalmi felzárkózási programok fenntarthatósága érdekében a tanoda integrálódott az állami szociális intézményrendszerbe. Az intézményesülés folyamata nem csak azt jelentette, hogy az elvárások, a szabályok integrálódtak egy általános közös értékrendszerbe, hanem azt is, hogy a tipizációnak köszönhetően a szakmai elvárások valamennyi tanoda esetében azonos szintre kerültek. A ta-

nodát a nagy állami rendszerben a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátásokon belül a gyermekek esélynövelő szolgáltatásai kategóriába soroljuk. (Lásd. 1. sz. ábra)

1. sz. ábra. A tanoda helye a gyermekvédelem rendszerében.

(Forrás: Szocokos, 2019)

A TANODA INTEGRÁLÓDÁSÁNAK DILLEMÁI

A kutatási terület bemutatása

A tanodák körében számottevő kutatást végeztek már a projekt időszak alatt és az új finanszírozási rendszerben ugyancsak, azonban ezen kutatások többsége inkább szociológia ill. módszertani megközelítésű, a gyermekek tanulmányi eredményeinek javulását, a továbbtanulási tendenciát, valamint a tanodák társadalmi hatásait kutatták. A tanodákban zajló fejlesztő, nevelő, szocializáló munka mind oktatási, mind szociális oldalról tekintve is sikeres, ezek a tények vitathatatlanok. Az akadályt tehát sose ezek jelentették, hanem a működési feltételek megteremtése, a folyamatos és hatékony működési forma.

A megannyi tanulmányból azokat emelném ki, melyek vizsgálatai szempontból kutatásomhoz hasonló kérdésekre, a tanodák működési formájának dilemmáira, a finanszírozási megoldásokra keresték a válaszokat.

Németh Szilvia szerkesztésében megjelent kutatásban 53 tanodában készítettek kérdőíves felmérést és 10-ben további kvalitatív elemzésre is sor került, melyek rávilágítottak, hogy a forráshiány, a szinte hozzáférhetetlen támogatási összeg rendkívül megnehezítette az előre tervezett ütemezés végrehajtását. A hosszú távú eredményesség alapvető feltétele, a folyamatos működés, sem teljesült. A kutatás nem csak az akadozó pályázati támogatási rendszerre hívta fel a szakma figyelmét, de azokra a dilemmákra is, melyek az állami segítségből fakadhatnak: civil kurázi gyengülése, a központosításból eredő elbürokratizálódás veszélye, a papírízű kontroll, a standardizáció hatására a tanodák sokszínű, helyi igényekre reagáló képességének elvesztése szintúgy. A kvalitatív és a kvantitatív kutatás adatok alapján egyértelműen megállapítható volt, hogy a helyi tanoda programok megvalósítását leginkább az elnyert támogatás késedelmes átutalása akadályozta. (Németh Sz., 2008)

A Roma Oktatási Alap megbízásából a 2012/2013-as tanévben 19 támogatott tanoda szakmaipedagógiai munkáját követték nyomon a szakemberek Németh Szilvia vezetésével. A vizsgált 19 tanoda mindegyikében sor került strukturált intézményi és felhasználói adatgyűjtésre is. A kvalitatív kutatás során gyűjtött és elemzett adatok, információk segítségével lehetőség nyílt arra, hogy a monitoring-program fejlesztési szakértője kidolgozzon egy tanoda modellt, mely intézményi jó gyakorlatként vált adaptálhatóvá. Többek között azon következtetést is levonták a kutatást végzők, hogy a pályázati időszakban nem volt egy átfogó koncepció, a standard ajánlásokat minden tanoda a maga

módján valósított meg leginkább annak függvényében, hogy milyen helyi adottságokra támaszkodhatott és mindenekelőtt, hogy milyen szakmai felkészültséggel rendelkeztek a vezetők és pedagógusok. (Németh Sz., 2013)

A tanodák működtetéséhez szükséges finanszírozások elnyeréséhez a fenntartóknak pályázati kitöltő programokon keresztül kellett benyújtani támogatási igényüket. Ezek a programok a pályázatok döntő többségében megbízhatatlanok voltak, folyamatos frissítéseket igényeltek, és kitöltésük nem várt problémákat generált. Jámbor Zsuzsa kutatásában a támogatási igények benyújtásának informatikai, technikai háttérének egységesítésére is rámutatott. A pályázatok elektronikus úton történő benyújtásának megreformálásával szükségesnek látta egy központi felület létrehozását, ahol gördülékenyen fel lehetne tölteni a szakmai és pénzügyi terveket. A pályázati kiírások ismeretetői és útmutatói sok esetben hosszúak és nehezen értelmezhetőek voltak. A rendszer legnagyobb hiányossága azonban mindenképpen a folyamatosan késő kifizetések voltak, melyek akár a teljes pénzügyi tervet felboríthatták. (Jámbor Zs., 2013)

A felzárkóztatási programokról készült kutatások és hatásvizsgálatok alapján az is láthatóvá vált, hogy a finanszírozási sajátosságok folytán a felzárkóztatási programok nem folyamatosan működtek, nem feltétlenül az adott program kudarca miatt, hanem a finanszírozási (elsősorban pályázati) koncepciók változása következtében. A felzárkóztatandók egy-egy rövid időszakra való felkötése nem minden esetben tudta a többéves – vagy akár több évtizedes – lemaradásokat behozni. A különféle kiírásban megjelenő, folyton változó pályázatok nem tették lehetővé a tanodások életpályájának egységes nyomon követését sem. Ahogy a vizsgálatot végzők is javaslatként fogalmazták meg, egy nyilvántartó és -követő rendszer kiépítésére volt szükség a felzárkóztató programoknál, amely révén megvalósulhat az életutak folyamatos támogatása és nyomon követése. (Ceglédi T., 2015)

2016 végén az Autonómia Alapítvány az ERGO Network keretében, az EU Foglalkoztatásért és Szociális Innovációért Programja támogatásával kutatást végzett tíz tanoda körében. A tanodák működését vizsgáló kutatás adatgyűjtése interjúk módszerén alapult. A kutatásban résztvevők többsége egyetértett azzal, hogy a pályázatos rendszer semmiképp nem célravezető, a legrosszabb a folyamatosság hiánya, hiszen fáradtságos így fenntartani a gyerekek és szülők bizalmát, nehéz megtartani a szakmai stábot is, hiszen nem tudnak ne-

kik megbízható, stabil állást biztosítani. A folyamatosság hiánya olyan problémát is felvetett, hogy nem tudták biztosítani, fenntartani a tanodák eszközparkját, helyiségeit. (Autonómia, 2017)

A 2015–2019-es EFOP időszak tapasztalataiból született záró tanulmánykötet foglalja össze a tanoda-tanácsadók komplex, kvantitatív és kvalitatív adatokat, valamint komparatív szempontokat is érvényesítő módszertani eszközrendszerrel feltárt kutatási eredményeit. Kérdőíves módszerrel, szakértői interjúkkal, tanári interjúkkal, felmérésekkel és adatgyűjtésekkel igen széles spektrumon fel tudták térképezni a tanodákban zajló munkát. A kutatás egyik végki-jele volt, hogy azok a tanodák tudták a legjobb eredményeket felmutatni, akik hosszú távon biztosítottak érezték működésük helyét és akik képzett tanoda munkatársakkal dolgoztak együtt. (Dr. Binder M., 2019) Ebből is látható mennyire fontos a stabilitás, állandóság érzése egy szolgáltatás megvalósítá-sakor.

Szőke Alexandra és Kovai Cecília a gyerekházak és tanodaprogramok fennálló strukturális feltételekhez való kényszerű igazodását kutatták. Tanulmányunk-ban azt térképezték fel, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek esélyeinek nö-velését célzó programoknak milyen strukturális körülményekkel kell megkü-zdeniük, és hogy e strukturális feltételek miként befolyásolják a programok ha-tását a társadalmi egyenlőtlenségekre. A nagyszabású munkában terephely-színen összesen 10–15 interjú készült helyi szakemberekkel, és 30–40 interjú az intézményekkel kapcsolatban álló családokkal. A kutatás során készültek interjúk a program számára meghatározó, országos szinten dolgozó szakem-berekkel is. (Kovai C., Szőke A., 2021)

Kevés olyan kutatás áll rendelkezésre még, amely a 2019-es fordulópont utáni helyzetet vizsgálja. Szűcs Norbert és Fejes József Balázs „Stabil bizonytalan-ság...” című írása is az átalakulás hajnalán született, melyben a korábbi évek-ben folytatott kutató munkáik tapasztalatiból arra a következtetésre jutottak, hogy a tanodák hosszú távú fenntartásának kezelése, tervezhető és folyama-tos működése érdekében be kell vezetni a normatív finanszírozást a Tano-dasztenderd szellemiségét megtartva. Két konkrét ok miatt képviselte a Tano-daPlatform ezt a megoldási javaslatot: egyfelől a másfél évtizedes tapasztal-tunk az egyes projektciklusok között tanévekben mérhető finanszírozási hiá-nyokról, ami minden alkalommal az aktuálisan működő tanodák többségének a megszűnéséhez vezetett. Másrészt azért indítványozták a normatív támo-

gatási rendszer bevezetését és ezzel a tanodák állami rendszerbe való integrálódását, mivel az akkori fejlesztési időszak tervezésében nem szerepelt további tanodapályázat, így valószínűsítették, hogy megszűnik a tanodák európai uniós támogatása. Mindkét probléma kezelésére alkalmasnak vélték az állami finanszírozás bevezetését. (Szűcs N. – Fejes J. B., 2019)

Azonban voltak, akik korábban is kétségüket fejezték ki a szociális szolgáltatók központi állami normatív finanszírozásával kapcsolatban. Dr. Győri Péter szociálpolitikus szakértő úgy fogalmazott, hogy a bürokratikus akadályok, a szabályok és eljárásokba épített formális és informális gátak féket szabhatnak a szolgáltatás megvalósításakor. Elsősorban a fennmaradásra ösztönözheti a fenntartókat, illetve a normatív finanszírozás előírásainak és ellenőrzésének való megfelelésre. Győri azt is aggályosnak találta, hogy nem differenciál szükségletek szerint, minden szolgáltató ugyanazt az összeget kapja, amely működési engedéllyel rendelkezik. (Győri P., 2007)

A kutatás módszere

A téma feltárásához a primer kutatás típusát választottam, mely új információt létrehozó, tényfeltáró kutatás alapjául szolgál. Azért választottam az interjút, mert kvalitatív módszerként minőségi, „puha”, rugalmas, szubjektív jellemzőkkel rendelkezik, ezzel az eljárással mélyebb összefüggések megfigyelése is megvalósítható. Az interjú módszere lehetőséget adott egy sokkal bensőségesebb kontextus megteremtésére, azonban számolnom kellett azzal is, hogy az interjúalanyok szubjektivitása, elfogultsága veszélyeztetheti a kutatásom objektivitását. A minőségi eljárás ugyan kevesebb adatot biztosított, ami felvetheti kutatásom reprezentativitásának csökkenését. Ellenben itt kell leszögezni, hogy nem egy átfogó társadalmi szintű kérdéskört kívántam taglalni, s nem állt sem idő, sem forrás rendelkezésemre egy országos szintű, közel 200 tanodát megszólító kutatáshoz. Egy számomra elérhető szűkebb rétegre koncentráltam, a térségemben működő tanoda szolgáltatókra, ezen belül is leredukálva a kört, a Körösök-völgyének térségében működő civil fenntartású tanodákra, két igen hátrányos helyzetű megye, Békés és Jász-Nagykun-Szolnok területein.

A kérdezettek kiválasztásának egyik alapelve az volt számomra, hogy a működés mögé látó fenntartói oldalt és a szakmai vezető, szakmai munkatárs szemzőgét ismerjem meg. A hipotéziseim megválaszolásához nem láttam indokoltnak a tanodákba járó gyerekek és családjaik interjúztatását, mivel azok a

gyerekek, akik a pályázati időszakban voltak tanodások már kirepültek és olyan szülőit is csak elvétve találtam, akivel a projekt ciklusban és a normatív szakaszban is együttműködésben álltak a tanodák és lényegbevágó válaszokat tudott volna adni a két korszak összehasonlításához.

Az idődimenzió szempontjából keresztmetszeti kutatást végeztem, azaz egy személlyel egy adatfelvételt készítettem 2021. őszétől kezdve 2022. év nyár derekáig, s nem tervezem az idősíkban további rendszeres megismétlését, mert a kutatás célja ezt nem kívánja meg.

Az interjúalanyok és kutatásba bevont tanodák bemutatása

A célirányos kiválasztást lakóhelyem, Szarvas körzetében tettem, a festői szépségű Körösök-völgyében: Öcsödön, Békésszentandrásán, Szarvason és Gyomaendrődön működő tanodák fenntartóit, szakmai vezetőit és munkatársait kerestem fel.

A tanodához kapcsolódó munkakörük alapján három csoportra oszthatom az interjú alanyaim: 3 fő tanoda fenntartó (egyesület/alapítvány elnök), 2 fő szakmai vezető (korábbi időszakban projektmenedzserek), 2 fő tanoda szakmai munkatárs.

Az elnökök felelnek a szolgáltatás teljes működéséért, úgy mint a pénzügyi gazdálkodás, eszköz beszerzés, illetve a személyi feltétel biztosítása. A szakmai vezetők irányítják a napi munkát, elkészítik a szakmai programot és felügyelik, hogy minden az előírásoknak megfelelően valósuljon meg, ők azok akik elkészítik a szakmai beszámolókat és akik az ellenőrzések alkalmával helyt állnak. Mivel jobbára ők is pedagógusok, így egy-egy terület (pl. matematika, magyar) felzárkóztató foglalkozásait is viszik a tanodák menedzselése mellett. A tanoda munkatársak az igazi kontakt munkatársak, akik a gyerekekkel egyénileg tanulnak, vagy épp csoportfoglalkozást tartanak, akik megkenik az uzsonnát, és akik minden nap este 6-ig velük vannak.

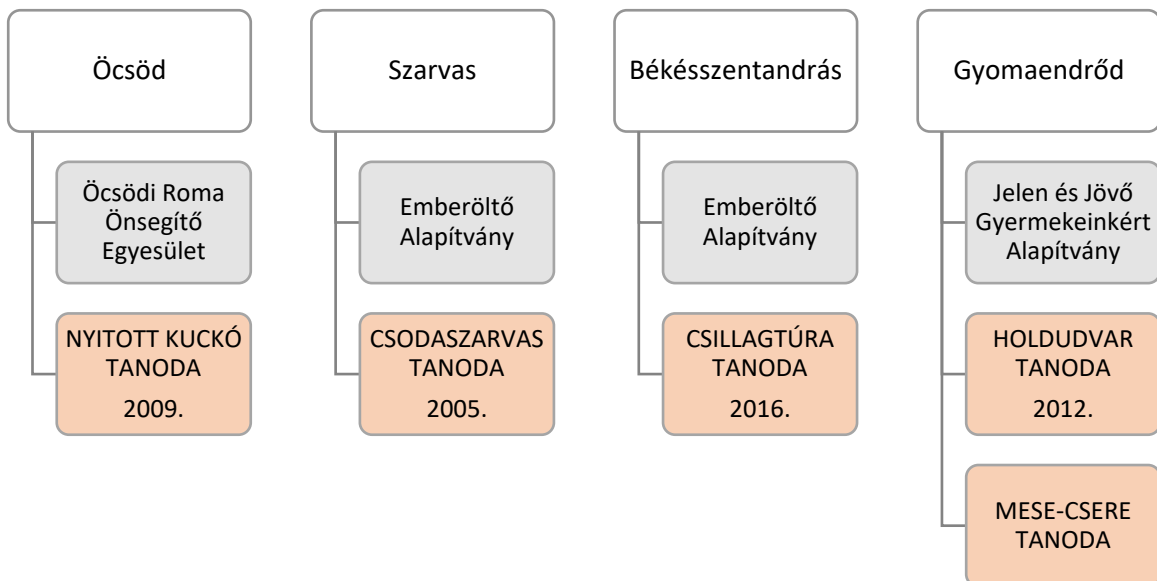
A fenntartókra jellemző, hogy jobbára a második körös projekt megjelenésétől kezdve tanoda megvalósítók⁷, és már a 2004-es, 2005-ös pályázatok szakmai programjainak kidolgozásában is részt vettek. Interjúalanyaim között vannak, akik a kezdetektől és vannak, akik a 2010-es évek elejétől dolgoznak ta-

⁷ Tudniillik az első pályázati kiírásoknál csak roma önkormányzatok pályázhattak.

nodában. Többségük viszont nem ekkor került először kapcsolatba a romákkal, roma gyerekekkel és a hátrányos helyzetű családokkal, hanem már a tanoda időszak előtt is: vagy szociális munkásként, vagy pedagógusként, vagy azért, mert maga is roma nemzetiségű. Interjúalanyaim végzettségét tekintve főként vannak a felsőfokú végzettségűek, de vannak köztük, akik ugyan csak szakmával rendelkeznek, mindazonáltal számos felnőttképzési programban vettek már részt. Mindannyian sokat tettek azért, hogy képezzék, fejlesszék magukat azokon a területeken, melyek a tanodák fenntartásában, működtetésében előnyükre válhat. Összeköti őket az a hivatástudat és elszántság, ami hajtotta őket és aminek köszönhetően a mai napig tanodát tartanak fenn, tanodában dolgoznak. A gyerekek iránt érzett feltétel nélküli szeretetük az, ami átlendítette őket a kritikus időszakokon is, amikor ha kellett önkéntesen, fizetés nélkül is bementek, kinyitották a tanodát, tették a dolgukat – mindezt úgy, hogy cserébe bármilyen elismerést, vagy köszönetet vártak volna el érte.

A fenntartók közös pontja többek között, hogy a tanodák működtetése mellett többértékes szociális tevékenységet látnak el. Alapító okirataikat áttekintve mindhárom szervezet alapfeladatai között szerepel a hátrányos helyzetű rétegek segítése, fejlesztése, képzése; az időskorúak gondozása; a gyermek- és ifjúságvédelem, azok érdekképviselése; kulturális, egészségnevelő, környezetvédelmi, rehabilitációs és szabadidős programok megvalósítása. Mindannyiuk kiemelt helyen kezeli a nemzeti- és nemzetiségi értékek ápolását, az etnikai kisebbségek, a szlovák, német, de legfőképp a roma nemzetiségi kultúra hagyományainak megőrzését. A két alapítvány és az egyesület nagy hangsúlyt fektet a településeken az esélyegyenlőség érvényesítésére; és általános alapelvük a helyi közösség fejlesztése, érzékenyítése, azonfelül az elfogadás, a tolerancia kialakítása.

A három fenntartóhoz öt tanoda kapcsolódik. (Lásd. 2. sz. ábra) Saját tulajdonú, vagy önkormányzattól bérelt ingatlanokban működnek.

2. sz. ábra. A tanodák és fenntartóik. (Saját szerkesztés)

A Nyitott Kuckó Tanoda Öcsödön 30 fő halmozottan hátrányos helyzetű, döntően roma származású diák számára biztosítja a szolgáltatást. Az öcsödi tanoda saját tulajdonú, a többi négy önkormányzati tulajdonú bérelt ingatlanban működik. A tárgyi és működési feltételekre vonatkozó előírásoknak mindenben megfelel az alacsony belmagasságú, hagyományos alföldi jellegű, vályogból épült parasztház, azonban a fenntartó egyesület teljesen önerőből újítgatja, saját zsebből tartja karban. Öcsödön igen magas a roma lakosság aránya és a fenntartó egyesület azt tapasztalta, hogy a roma szülők nem ösztönzik gyermekeiket a tanulásra eléggé, így a tanoda küldetése, hogy minél több öcsödi cigány gyermek tanuljon tovább.

A Csodaszarvas Tanoda Szarvason 20 fő gyermeket lát el, a tanulók fel-fele arányban roma és magyar nemzetiségűek. 2019. előtt ez a megoszlás inkább 90–10% volt, sőt a kezdeti időkben a roma gyerekek részvételi aránya 100%-os volt. A közelmúltban felújított és korszerű épület, ami otthon nyújt a szolgáltatásnak egy önkormányzati ingatlan. A pályázati időszakok alatt, amikor

időszakosan elzáródtak a pénz csapok, sokat költöztek, szinte minden ciklusban új helyet kellett találniuk. Az elmúlt években végre biztos helyen lehetnek, ráadásként a tanoda abban a szerencsés helyzetben van, hogy a fenntartó alapítvány tulajdonában áll egy közösségi ház is, ahol nyaranta tölthetik az időt a gyerekek. Szarvason, hasonlóan Öcsödhöz, magas a roma nemzetiségű lakosság, így nem is volt kérdés, hogy kezdetektől fogva tanodát tartsanak fent. A városvezetés is prioritásként kezelte a tanoda működtetését.

A szarvasi tanoda eredményessége és sikeres működtetése bátorságot adott a fenntartónak, hogy a Szarvastól kőhajításra fekvő Békésszentandrásan is létrehozzon egyet. A szentandrásai Csillagtúra Tanoda 20 fő gyermeket fogad nap, mint nap. A falu nemzetiségi összetételéből adódik, hogy a 20 gyerekből évente csak 1–2 roma diákjuk van. Békésszentandrásan nem jellemző a munkanélküliség, a zömében katolikusok által lakott nagyközségben alig akad hátrányos helyzetű család. Létjogosultságát azonban az adja, hogy a szülők többségében a térségben működő húsfeldolgozó üzemekben, vagy a mezőgazdaságban több műszakban dolgoznak, a hét szinte valamennyi napján nagyon korán elindulva és igen későn térve haza. A családoknak tehát egy biztos pont a tanoda, ahol a gyerkőccel nem csak tanulnak a következő tanítási napra, de még finom vacsorát is kapnak.

A születendő gyerekek csökkenő számának tendenciája miatt a települési önkormányzat pár éve arra kényszerült, hogy bezárja az egyik óvodáját. A „kis ovi” udvarát viszont hamar ismét gyerek zsivaj töltötte be, amikor 2015-ben beköltözött a tanoda. A nagyközségben egyszemélyes családsegítő látja el a kötelező gyermekjóléti és gyermekvédelmi feladatokat, így a tanoda egy plusz lehetőséget biztosít a településen a családok támogatásában, a gyermekjóléti feladatok ellátásában.

Gyomaendrődön két célcsoport eltérő igényeihez igazítva hoztak létre tanodákat: a Holdudvar Tanodát a város tanyagondnoki körzeteiben élő hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók iskolai lemorzsolódásának megelőzésére, csökkentésére hívták életre, a Mese-csere Tanodát a nevelőszülői hálózatban nevelkedő intézeti és állami nevelt gyermekek iskolai lemorzsolódásának csökkentésére, a nevelőnevelőszülői hálózatban vagy gyermekotthonban élő nevelésbe vett, halmozottan hátrányos helyzetű tanulók fejlesztésére alapították meg. 30–30 fő gyermekkel dolgoznak egy épület külön termeiben, de közös helyiségekkel is rendelkeznek. A külterületi és a belterületi

szegregátumból érkező gyerekek sajátos igényeihez alakítják a szakmai munkát. A tanoda pályázatok mellett a folytatólagos működtetéshez, fennmaradáshoz egyéb pályázati forrásokat is kiaknáztak, mint a Nemzeti Tehetségprogram, Gyermek és Ifjúsági Alapprogram.

Hipotézisek felállítása

Tanulmányom előzetes feltevései az alábbiak voltak:

- A tanoda integrálódása az állami intézményrendszerbe a stabilabb finanszírozást biztosít a fenntartók részére, mint az uniós pályázati támogatási rendszer.
- A centralizálással egyrészt biztosítják a minimális szakmai munka megletét, másrészt a szakmai ajánlásokkal és az indikátorok törvényi szigorításával korlátozzák a tanodák egyediségét, a lokális elvárásokra adott válaszlehetőségét, a helyi adottságokhoz való igazodást.
- A szolgáltatást rendszeresen igénybevevők meghatározása korlátozza a valódi célcsoport elérését. A RGYVK, HH, HHH arányok előírása egyre nehezebbé teszi a működési feltételek biztosítását a kistelepüléseken.
- A tanoda a gyermekvédelmi rendszer részévé válva több már mint prevenció szintér, a veszélyeztetettség megszüntésében is szerepet kap.
- A jogszabályban előírt személyi feltételek nehezebbé tették a kistelepüléseken a tanoda humánerőforrásának biztosítását.
- Az intézményesülés előnye, hogy szociális ágazati bérpótlékra, továbbképzésekre jogosultak a szakemberek.
- Az intézményesülés hátránya a megnövekedett adminisztrációs terhek. (KENYSZI, KSH, stb.)
- A szolgáltatás (Kormányhivatal, katasztrófavédelem, MÁK) ellenőrzésére nem készítették fel a tanoda fenntartókat.
- A jogszabály által előírt működési feltételek leszűkítik a fenntartók körét.
- A tanoda integrálódása, az intézményi „kötelmek” a kistelepüléseknek okozza a legtöbb nehézséget.

A kutatási eredmények elemzése és értelmezése

Az interjúk során témakörökre bontva tettem fel a kérdéseimet a tanoda állami intézményrendszerbe történő integrálódásának hatásainak vizsgálatára

fókuszálva. A tanoda működésével kapcsolatos általános kérdésekkel indítottam az interjúkat, úgymond „ráhangolva” a témára az alanyokat, majd rátértem a specifikusan magára az állami intézményrendszerbe integrálódással kapcsolatos kérdéseimre. (Lásd. Mellékletek Interjúvázlat) A kérdések síkján haladva tematikusan összegzem az interjúalanyok válaszainak konklúzióit.

A normatív finanszírozás

A Kormány normatív finanszírozási rendszerét egyhangúan üdvözték a tanodákban. Az uniós projekt időszakban rövid időintervallumokra hatalmas támogatási összegeket tudtak lehívni, volt úgy, hogy 18 hónap leforgása alatt kellett elkölteni a támogatást, amit egyrészt élménynek éltek meg, másrészt ijesztőnek is tartották, hiszen nem tudták, hogy utána miből fogják folytatni a megkezdett munkát. A szerencsésebb helyzetben lévőknek az önkormányzat segített azzal, hogy előfinanszírozta a működést, volt, aki önerőből, ill. más egyéb pályázati lehetőségeket kiaknázásával tudott fennmaradni. A tanoda integrálódását az állami intézményrendszerbe úgy élték meg, hogy egy konzisztens finanszírozást biztosít számukra a Kormány, egy jóval stabilabb működési hátteret, mint amit a korábbi uniós pályázati támogatási rendszer nyújtott.

A normatív finanszírozás pozitívumának érzik, hiszen korábban a kiírások bonyolultak, a döntéshozatal vontatott, a szerződéskötés és finanszírozás megbízhatatlan volt, ismernek olyan tanoda fenntartókat, akiknek be kellett fejezniük a működését annak dacára, hogy szakmai tevékenységük magas kvalitású volt.

Az aktuális finanszírozás kritikáját is megfogalmazták ugyanakkor. A normatív finanszírozás hátrányaival kapcsolatban elmondták, hogy nem tartják igazságosnak, hogy minden fenntartónak ugyanabból az összegből kell gazdálkodni, a vállalt feladategység után mindenki megkapja a támogatást. Nem veszik figyelembe, ha esetleg egyik évben több kiadásuk keletkezik egy-egy vis major helyzet folytán (eszközök amortizációja, épület karbantartása, infláció stb.)

A jelenlegi finanszírozási rendszert mégis sokkal kiszámíthatóbbnak élik meg: előfordulhat, hogy nem lehet annyi mindent venni, mint régen (akár eszközt, akár szolgáltatást), de veszélytelenebb a működés. Nem kell attól félni, hogy mi lesz a gyerekekkel vagy mi lesz a tanoda alkalmazottakkal, vagy épp hogyan folytatják a megkezdett munkát. Az EU-s támogatásból beszerezett eszközökkel, bútorokkal felszerelve most egy nyugodt szolgáltatást lehet nyújtani.

Azt is kiemelték, hogy a 12 millió forint felett olyan többletforrásokat biztosított még a TEF, amivel eszközbeszerzéseket is meg lehetett valósítani (*covid idején tabletek, laptopok, internet adatforgalom kártyák kerültek beszerzésre*). Amelyik tanoda élt ezekkel a plusz pályázati lehetőségekkel, azok óriási támogatásra tehettek szert a felhalmozási kiadásaik fedezetére is.

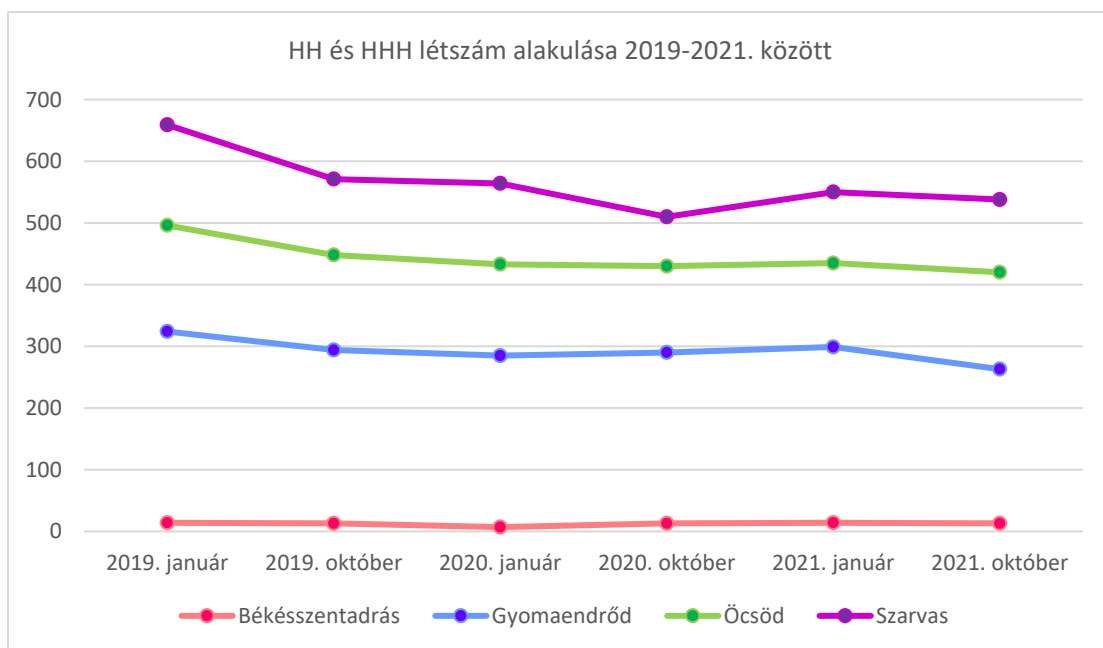
A bérek mindig időben kifizetésre kerülnek, az eszközöket ugyan úgy meg tudják venni, kirándulásokat, programokat meg tudják valósítani, ahogy korábban is. Ésszerűen kell tervezni, mert nyilván szűkösebb a keret, mint korábban, de ebből kifolyólag jobban át is gondolják, hogy mire költenek, realisabban tudnak gazdálkodni. Míg a pályázati időszakban teljesen ki voltak szolgáltatva, most ezt a kiszolgáltatottságot nem érzékelik. Idézve az egyik szakmai vezetőt: „*az intézményesüléssel a tanoda jó pályára állt.*”

A célcsoport

A projektek előre haladtával változott a célcsoport: eleinte csak a kisebbségi identitás, később a hátrányos helyzet megléte határozta meg a tanodába kerülést. Az integrálódás során ez a könnyítés azért is jelentett fontos előrelépést, mert a településeken a hátrányos helyzet már nem egyenlő a cigánysággal, egyre több magyar gyereket érint. Ez talán főként Szarvasra jellemző, ahol a cigány lakosság zöme lópartással és lókereskedelemmel foglalkozik, ebből kifolyólag igen tehetősek, egyre kevesebb már a HH-s közöttük.

A célcsoporttal kapcsolatos nehézséget az okozza, hogy az indikátorok (más néven feladategység) után jár szubvenció, az e feletti létszámhoz nem társít támogatást, de ugyanazokat a szakmai elvárásokat viszont náluk is megköveteli. Azaz, ha 20 fő gyermek után kapja a tanoda a finanszírozást, de év közben még 3–4 fő (*pl. év végi bukás miatt*) érkezik a tanodába, utánuk a normatív támogatást nem lehet igénybe venni, viszont ugyanúgy biztosítani kell részükre a szolgáltatásokat és ellenőrzéskor őket is beszámítják a HH, RGYK arányba. A tanulói jogviszonnyal már nem rendelkező dolgozó, vagy munkanélküli fiatalok segítése pedig csak önerőből valósulhat meg, ők nem esnek bele a jogszabály által megszabott keretben, holott a tanodák azt tapasztalják, hogy ezeknek a fiataloknak (öregdiák tanodásoknak) ugyanolyan fontos lenne továbbra is fogni a kezüket és egyengetni az útjukat. A kirepült tanodások sokszor visszajárnak egy-egy jó szóért, egy élethelyzeti tanácsért, olykor csupán egy tál meleg ételért.

A tanodák úgy vélik, hogy a szolgáltatást rendszeresen igénybevevők meghatározása sok esetben korlátozza azon célcsoport elérését, akiknek ugyanúgy szüksége lenne a tanodára, sőt, talán még jobban is. A RGYVK, HH, HHH arányok előírása pedig egyre nehezebbé teszi a működési feltételek biztosítását a kistérségeken. Ezeknek a jogosultságoknak a megszerzése sokszor pár forinton múlik. A hátrányos helyzet és rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény határozatát egyre kevesebben kapják meg, valamint településenként eltérő arányszámot mutat a HH és HHH gyerekek aránya, így különösen Békésszentandrás esetén egyre nagyobb problémát jelent a jogszabályi előírás teljesítése, hiszen szinte nincs a faluban már gyerek, aki megfelelné a kritériumoknak. (Lásd. 1. sz. diagram)

1. sz. diagram. Hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek és tanulók központi statisztikai nyilvántartása. (Saját szerkesztés)

Megfogalmazták a tanodák, hogy nagyon sok gyerek van hátrányos helyzetű papír nélkül, akinek ugyanolyan szüksége lenne erre a szolgáltatásra. A tendencia azt mutatja, hogy a szülők többsége látástól vakulásig dolgozik, nem marad ideje a gyerekekre, nem tud neki segíteni a tanulásban, emiatt sok gyerek teljesen egyedül van otthon felügyelet nélkül. Sok esetben akaratán kívül ke-

rül a szülő ilyen helyzetbe, hiszen azért dolgozik több műszakban, hogy mindent meg tudjon teremteni a családjának. A tanoda abban is segíteni tud, hogy jó helyen, biztonságban töltsék az idejüket a gyerekek (főleg a csavargásra hajlamos kamaszok), amíg a szülő nem ér haza a munkából. A tanodának abban is nagy szerepük van, hogy a fiatalok ne keveredjenek rossz társaságba, ne találkozzanak az utcán a drogokkal, ezért úgy vélik a tanodában dolgozó szakemberek, hogy nem az anyagi helyzettől, vagy egy határozattól kellene függővé tenni, hogy igénybe veheti-e a tanodát egy gyermek, vagy sem. Megoldást jelentene, ha olyan gyerekeket is fogadhatna a tanoda, akik alapellátásban vagy védelemben vannak, de nincs hátrányos helyzetű határozatuk. Vagy az iskolák által úgymond „problémásnak” mondott, nehezen kezelhetőnek vélt gyerekeket fogadhatnák. Tehát más társintézmények igazolását is el lehetne fogandi: a családsegítő szolgálat, oktatási, nevelési intézmény által tanodába javasolt tanulók „delegáló lapját”.

A visszajelzéseik alapján a tanodás gyerekek és a szülők egyértelműen azt érzik, hogy egy beállt rendszerben működnek a tanodák. Már nem kérdés senki számára, hogy lesz-e folytatás. Nyugalom van, mert nem engedik el a tanodások kezét, folyamatosan együtt tudnak velük dolgozni. Egy sokkal harmonikusabb légkörben vannak a gyerekek, mert tudják, hogy számíthatnak rájuk, mindig itt vannak, nyitva vannak, tudják, mikor milyen program van, előre várják őket, a pedagógusokat is régóta ismerik, szeretik. A korábbi időszakban mindig szélnek kellett eresztetni őket és mindig nagy munka volt újra összehozni és összerázni a csapatot. Most ilyen problémával egyik tanodának sem kell megküzdenie, mert hosszú távon számíthatnak rájuk a családok.

A tanoda fenntartók köre

Az EMMI rendelet alapján a civil tanoda fenntartóknak kötelező igazodni a kijelölt módszertanhoz, azonban az egyházi fenntartók részére csak lehetőség, ők eltérhetnek a feltételrendszerétől. A Körösök völgyében általam vizsgált tanodák mind civil fenntartásúak, így e tekintetben csak világi fenntartói szempontból tudom elemezni.

A szervezetk elnökei úgy vélik, hogy e tekintetében nem az a meghatározó, hogy egyházi, civil vagy állami szektorba tartozik egy tanoda, hanem hogy mennyire elkötelezettek az ott dolgozó szakemberek. Nem érzékelik sem előnyét, sem hátrányát annak, hogy civil formában folytatják a szolgáltatásukat.

Megfogalmazták annak lehetőségét, hogy a gyerekházakhoz hasonlóan az önkormányzatoknak fel kellene ismerniük a tanodába rejlő lehetőségeket. Főleg azok az önkormányzatok tudnák kamatoztatni a tanoda szolgáltatást, ahol csak egyszemélyes családsegítő szolgálatok működnek.

A tanoda szakmai munkája

A centralizálással egyrészt biztosítják a minimális szakmai munka meglétét, másrészt a szakmai ajánlásokkal és az indikátorok törvényi szigorításával korlátozzák a tanodák egyediségét, a lokális elvárásokra adott válaszlehetőségét, a helyi adottságokhoz való igazodást.

Szakmai változást, vagy nehézséget nem okozott az új rendszer, mivel hasonlóak a szakmai elvárások, mint a korábbiak, így a jól kiforrott, már bevált szakmai irányt lehet folytatni és tovább fejleszteni. A korábban kialakult rendszert tudták folytatni, semmi nem ismeretlen számukra, nem okozott nehézséget a megvalósításuk, hiszen minden mostani előírás a korábbi időszakban is előírás volt. A pozitív változás, hogy most egy egységes rendszerben jelennek meg ezek a programelemek, átláthatóbb, egyszerűbb, mert minden le van szabályozva. Pontosan tudják mi a feladatuk, tudják, hogyan tervezzenek, mikor mit szeretnének megszervezni a gyerekeknek. Jól ismerik a gyerekek képességeit, már nem kell pályázatról pályázatra átváriálni mindent, hanem egy egységes dokumentációs rendszerben vezetik a gyerekek fejlődését.

Az adminisztrációs feladatok azok, amik nagyon sok időt elvesznek a tényleges tanodás feladatoktól. Azt a rengeteg energiát, amit a különféle jelenléti ívek (papír alapú jelenléti, excel tábla, KENYSZI) vezetésére pazarolnak el, azt akár a gyerekekre is tudnák fordítani. De ez a megnövekedett adminisztrációs teher az oktatási és a szociális intézményeknél is megjelent. A szakemberek sokszor úgy érzik, hogy a különféle adminisztrációval töltött idő elvesztegetett idő, amit a gyerekektől, a családotól vesznek el. Néha az az érzése a szakembereknek, mintha a papír fontosabb lenne, mint maga a gyerek.

A bemeneti mérésekben pozitív változást hozott az új rendszer, hiszen a régi központi mérés nehezen volt kiértékelhető, viszont most minden tanoda a saját maga által kidolgozott méréseket végezheti, ami sokkal eredményesebb fejlesztésre ad lehetőséget.

Az együttműködések területén kevesebb intézménnyel kell együttműködni, de a célcsoportnak a legmegfelelőbb intézmények vannak partnerként előírva. Épp elegendő az együttműködés, ami most előírás, hiszen a gyerek életében a legfontosabb a védőnő, a családsegítő és az iskola. Ami erősebb lehetne, az a főiskolákkal történő együttműködés. Erre sokkal nagyobb hangsúlyt kellene fektetni, viszont ehhez olyan szakmai előírásra lenne szükség, ami a felsőoktatást is aktivizálná. Nagyon jó lenne, ha több főiskolás látná meg a gyakorlati lehetőséget a tanodában.

Az általános iskolák egyre jobban elfogadják a tanodát és ismerik a tevékenységeit. Elértünk oda, hogy többször ajánlják a szülőknek, gyerekeknek, mint lehetőséget. Ezen felül nagy előrelépést hozott az óvodai és iskolai szociális segítők megjelenése is, akik célzottan be tudják toborozni azokat a gyerekeket, akiknek szükségük van a tanoda által nyújtott szolgáltatásokra.

Az online oktatásban nagyon nagy szerepe volt a tanodának, de ez egy olyan átfogó téma, ami külön interjút igényelne.

Az intézményesülésről összességében az a véleményük, hogy egy biztos alapot ad, biztos háttérrel nyújt. Úgy vélik, hogy a hosszútávú célok megvalósításában mindenféleképpen fontos egy jól szabályozott, körül határolt működési feltételekkel működő intézmény. Nagyon jónak tartják az irányt és ezt az intézményesülési trendet. Sokkal kiegyensúlyozottabb és nyugodtabb légkörben lehet dolgozni, az egész kiszámíthatóbb. A stabil működéshez (véleménye szerint) később elképzelhető, hogy egy magasabb összegű támogatás is társulni fog, hiszen ha a jövőben egy átlátható ellenőrizhető intézményrendszer alakul ki, akkor az államnak is az lesz a célja, hogy fenn is maradjanak. Meghatározó lesz, hogy a sok akadályt leküzdő tanodák tovább működjenek. Azt elképzelhetőnek tartják, hogy kevesebb tanoda marad működőképes, ennek ellenére azok, akik „felszínen maradnak” egységesen, jó színvonalon fognak működni, akárhol is vannak az országban, és akármilyen elmaradott vagy fejlettségi térségben is működnek.

A tanoda személyi feltételei

Korábban a pályázati időszakokban elég nagy volt a fluktuáció, hiszen amikor véget ért egy projekt, lejártak a megbízások és mindig újra és újra meg kellett találni a megfelelő szakembereket. Noha voltak olyanok, akik a közties időszakokban is kitarítottak és díjazás nélkül folytatták munkájukat, de nyilvánvalóan nem várhatták el mindenkitől ugyanezt.

A szakmai képesítési előírásokban az új jogszabályi keretek között nem látnak változást, ugyan ezek a végzettségek voltak az előfeltételei korábban is, hogy valaki a tanodában foglalkozhasson a gyerekekkel.

Vannak olyan szakemberek, akik mindenféleképpen szükségesek ahhoz, hogy jól működjön egy tanoda, mint például egy reál szakos, vagy matematika tanár, angol és magyar tanár. Mellettük pedig nagyon nagy segítséget jelentenek a szociális végzettségű munkatársak is, akik olyan pluszt hoznak be, ami a célcsoport tekintetében elengedhetetlen.

A kistelepülések tanodáiban nem okozott gondot a szakmai humánerőforrásának biztosítása. Köszönhető ez a 44-es főútnak, amely összeköti a településeket. A jó közlekedési infrastruktúra óriási előnyt jelent, hiszen Öcsödre és Békésszentandrásra is könnyen eljutnak a szarvasi pedagógusok.

A jelenleg kötelező 120 óra, melyet meghatároz a jogszabály elegendő, bár azt tapasztalják, hogy ezekhez a gyerekekhez sokkal nagyobb türelem és sokkal több idő szükséges, ezt azért figyelembe kellene venni. A 3 álláshelyet eltérően használták fel a tanodák, a helyi igényekhez igazodva alakították ki. Van, ahol 5–6 személy rész munkaidőben látja el a feladatokat, de vannak tanodák, ahol 1 fő állású tanoda vezető mellett 3–4 rész munkaidős foglalkoztatott dolgozik. A munkatársakat vagy megbízási szerződéssel, vagy munkaszerződéssel alkalmazzák. Szociális bérpótlékot az öt tanodából csak négy veszi igénybe.

Továbbképzéseken rendszeresen részt vesznek a tanodában dolgozók, folyamatosan képzik magukat. A felsőfokú végzettséggel nem rendelkezők OKJ-s tanfolyamokat végeztek (úgy mint a pedagógiai- és családsegítő munkatárs), de sokan a már meglévő diplomájuk mellett újra iskolapadba ültek és szociális területen mesterképzésben vesznek részt, vagy okleveles pasztorális tanácsadónak tanulnak.

A tanoda szakmai irányítása és ellenőrzése

A covid vészhelyzet is okozhatta, de a tanodákban dolgozók úgy tapasztalták, hogy az elmúlt években (talán amikor a legnagyobb iránymutatásra lett volna szükségük) nem kaptak megfelelő szakmai támaszt. A TEF noha igyekezett szakmai napokat szervezni (pl. a MÚKENG rendszer használatáról, a pályázatok benyújtásának technikai részéről), de lényeges lett volna több regionális szakmai napot tartani, azért, hogy ne a kormányhivatali vagy MÁK-os ellenőr-

zésekkor döbbenjenek rá a tanoda fenntartók, hogy milyen elvárásoknak kellett volna eleget tenniük. Mindazonáltal, hogy az interjúalanyaimat nem érintette, de tudomásuk van arról, hogy sok tanodát visszafizetési kötelezettséggel „büntetett” a MÁK.

Az elmúlt évek tapasztalati alapján a szakmai vezetők úgy érzik, hogy elegendő lenne egy elektronikus naplót vezetni, melyet a Főigazgatóság és a MÁK is elfogadna, vagy csak a KENYSZI rendszert kellene vezetni, amiben viszont kiegészítő funkcióként megjelenhetnének a „tanodás” jellemzők is, pl. lehetne jelelni, hogy adott napon, ki milyen szolgáltatást vette igénybe.

Ezen felül a szakmai irányítóknak illene tudniuk, hogy a cigány kultúrában vannak íratlan szabályok, például a lányokat nem engedik el felügyelet nélkül kirándulni, táborozni. Illetve ha egy közeli hozzátartozó elhalálozik, akkor hetekig tartó halotti búcsúztató, siratás veszi kezdetét, ilyenkor például se iskolába, se tanodában nem jönnek a gyerekek. Mivel ez a szolgáltatás egy olyan célcsoportnak szól, akik úgymond „nem átlagosak”, így az ő jelenlétük vezetésének is ehhez kellene igazodnia.

Az első Magyar Államkincstár által lefolytatott ellenőrzésekkor derült fény arra is, hogy milyen egyéb kötelezettségeknek kell még megfelelnie a tanodáknak. A Gyvt. 139. paragrafusára alapján a gyermekek esélynövelő szolgáltatásai esetében nyilvántartást kell vezetni a tanodát igénybe vevő gyerekek adatairól és folytatólagosan mindig aktualizálni a megfelelő állapot szerint (pl. HH, HHH, RGYK megállapítási ideje, lejárta; jogosultsági feltételek fennállása).

A jelenlegi törvényi háttér megfelelőnek bizonyul a tanoda szolgáltatás irányvonalainak meghatározásában. Az új rendszerben és az új jogszabályi háttérrel a tanodák kifejlődtek egy olyan szintre, ahol a hatóságoktól függ a működési engedély megszerzése, és mint államilag finanszírozott szolgáltatást a kormányhivatal és államkincstár ellenőrzi. Ez is azt bizonyítja, hogy a jogszabályoknak köszönhetően eljutott egy olyan komoly szintre a gyermekvédelmi ellátó rendszerben, ami egy szintre emeli az állami és önkormányzati kötelező feladatokat ellátó szociális intézményekkel.

A hipotézisek analízise

Ahogy a görög hipotézis („részben igazolt tudományos felvetés”) szó jelentésében is magában rejlik, felvetéseimet részben igazolódta. Azon elgondolásom, mely szerint **a tanoda integrálódása az állami intézményrendszerbe egy**

stabilabb finanszírozást biztosít a fenntartók részére, mint a korábbi uniós pályázati támogatási rendszer – az interjúk során **beigazolódott**. A jelenlegi finanszírozási rendszert jónak tartják. Ad számukra egy alapot, amihez hozzáteszik az önerőjüket is.

Az az állításom, mely szerint **a centralizálással egyrészt biztosítva van a minimális szakmai munka meglétét, másrészt a szakmai ajánlásokkal és az indikátorok törvényi szigorításával korlátozzák a tanodák egyediségét, a lokális elvárásokra adott válaszlehetőségét, a helyi adottságokhoz való igazodást – nem igazolódott be**. A tanodák továbbra is meg tudták őrizni egyediségüket, mind az öt tanoda teljes egészében megfelel az előírásoknak, de mind teljesen más és eltérő, mind külső megjelenésükben, mind belső értékeikben. Mi sem bizonyítja jobban ezt, mind az a tény, hogy az egyazon fenntartóval rendelkező tanodák is merőben más és más profillal dolgoznak és kétségtelen, hogy arra törekednek, hogy a helyi adottságokhoz igazodjanak. Az intézményesített keretek sem tudták kiszorítani a helyi igényekre épülő egyedi megvalósítási lehetőségeket.

A szolgáltatást rendszeresen igénybevevők meghatározása korlátozza a valódi célcsoport elérését. A RGYVK, HH, HHH arányok előírása egyre nehezebbé teszi a működési feltételek biztosítását a kistelepüléseken – gondolata **igazolást nyert**. A nyilvántartási rendszer számadati és a tanoda fenntartók is megerősítették ezt a hipotézist.

A tanoda a gyermekvédelmi rendszer részévé válva több már mint prevenció szintér, a veszélyeztetettség megszüntetésében is szerepet kap – elméletem szintén **igazolták** az interjúalanyaimtól kapott válaszok. Nem csak mint jelzőrendszeri tag tölt be fontos szerepet, de innovációs lehetőséget nyújt a hazai gyermekvédelemben dolgozó szakemberek számára.

A védelemben vett gyerekek esetén az esetmenedzserek és a tanoda munkatársak együttműködése hatékonyabbá teheti a veszélyeztető tényezők megszüntetését.

A jogszabályban előírt személyi feltételek nehezebbé tették a kistelepüléseken a tanoda humán erőforrásának biztosítását – feltételezésem **el kell vetni**. A tanodák két 4.000 fő körüli és két 15.000 fő körüli lakosságszámú településen működnek, de egyik fenntartónak sem okozott gondot megtalálni a megfelelő képzettséggel rendelkező munkatársakat.

Az intézményesülés előnye, hogy szociális ágazati bérpótlékra, továbbképzésekre jogosultak a szakemberek – teóriám csak részben látszik igazoltnak, mivel a három fenntartó közül csak kettő veszi igénybe. Ennek az az oka, hogy az ágazati pótlék a végzettség és a munkában eltöltött évek száma alapján kerül megállapításra, és jelenleg a közalkalmazotti bértábla szerinti 260.000 Ft garantált bérminimumra épül rá. Tehát nem minden foglalkoztatott számára előnyös, csak azoknak jelent előnyt, akik koruk és végzettségük szerint magasabb fizetési kategóriába esnek.

Az intézményesülés következtében megnövekedtek az adminisztrációs terhek – koncepcióm teljes mértékben beigazolódott. A tanodákban lecsapódó mérhetetlen adminisztrációs teher azt feltételezi a fenntartókba, hogy a Kormány és szakmai irányítás bizalmatlansággal van a tanodák felé. Mintha attól félnének, hogy nem kapják meg a gyerekek a megfelelő korrepetálást, vagy nem vesznek részt minden programban. Holott a tanodában jellemzően olyan elkötelezett szakemberek dolgoznak, akik inkább több pluszt adnak a gyerekeknek és az előírásokon felül is foglalkoznak velük, ha szükséges. A tanoda munkatársak nem teszik le a lantot a munkaidő végével, ha kell azon felül is foglalkoznak a gyerekekkel. Az egyszerűsített, könnyebb adminisztráció mindenképpen a lojalitás érzését adná a tanodáknak, azt mutatná, hogy bíznak a tanodák munkájában, bíznak az itt végzett munka eredményében. Újra kellene gondolni az adminisztrációt, hiszen sokkal fontosabb, hogy az értékes időt inkább a gyerekekkel töltsék, minthogy három helyre, három különböző módon jelentik le a jelenlétét.

A szolgáltatás (Kormányhivatal, katasztrófavédelem, MÁK) ellenőrzésére nem készítették fel a tanoda fenntartókat – nézetem szintén teljes mértékben beigazolódott. A tanodák nem voltak felkészülve a hatósági ellenőrzésekre, nem volt előzetes ismeretük arról, hogyan kell egy ilyen kontrollnak megfelelni, miként kell egy eljárásban helytállni. Az ellenőrzések lefolytatása után tartottak a MÁK munkatársai tájékoztató előadásokat, ahol felvázolták az ellenőrzések tapasztalatait. Mindennek fordítva kellett volna történnie, az ellenőrzéseket megelőzően szükség lett volna olyan szakmai fórumokra, ahol felkészítik a fenntartókat az ellenőrző szervek látogatásaira és elvárásaira.

A jogszabály által előírt működési feltételek leszűkítik a fenntartók körét – felvetésem részben igazolást nyert. De nem abból a szempontból, amit vártam, hanem a tekintetben, hogy kiszelektálta azokat a fenntartókat, akik a nagy összegű támogatási pénzeket akartak nyereszkeskedni. Tehát leszűkítette

a fenntartók körét, de olyan értelemben, hogy csak azok a tanodák folytatták a munkát, akikben meg volt az az elszántság, elhivatottság, hogy ha kevesebb támogatással, mégis folytassák a munkát.

A tanoda integrálódása, az intézményi „kötelmek” a kistelepüléseknek okozza a legtöbb nehézséget – elképzelésem megdőlt. A tanodákban tapasztalt lendület, az interjúk során látott és hallott hozzáállás világossá tette számomra, hogy a tanoda intézménnyé válását hasonlóképpen élték meg a nagyobb és kisebb településeken egyaránt. A szabályrendszer betartása, az előírásoknak való megfelelés egyáltalán nincs összefüggésben a tanoda székhely településének nagyságával.

Tanulmányom végére érve arra a következtetésre jutottam, hogy minden tanoda fenntartónak törekednie kell, hogy a követelményeknek való megfelelés közben a szolgáltatás ne veszítse el eredeti célját, innovációs erejét és helyi szükségletorientációját, tudniillik ezek adják a tanodák legelemibb értékeit. Az intézményesülés sodrában csak azok a tanodák lesznek képesek felszínen maradni a normatív rendszerben, akik állandó infrastruktúrával, tartós eszköztárral, magasszintű vezetői szakértélemmel, megfelelő humánerőforrással rendelkeznek. Továbbá rendelkeznek a reziliencia képességével, ami által az elvárások, minőségi sztenderdeknek való sikeres megfelelés mellett elég flexibilek tudnak maradni, hogy alkalmazkodjanak a településük és az ott élők igényeihez.

Kutatásom sem formai, sem tartalmi kikötései nem adtak arra lehetőséget, hogy minden irányból megvizsgáljam a tanodák intézményesülésének hatását. Nyilvánvalóan a téma további kutatási irányoknak kínál lehetőséget, mint annak vizsgálata, hogy az intézményesült forma milyen hatással volt a roma népesség kirekesztődésének és szegregációjának visszaszorítására. Befolyásolta-e az oktatási hátrányok kompenzálásának eredményességi mutatóit, a lemorzsolódás megelőzését, a továbbtanulási rátát? Érdekes vizsgálatra adna lehetőséget a tanoda és más szintén szolgáltatói nyilvántartásba történő bejegyzéshez kötött, ámbár működtetéséhez költségvetési támogatást nem igényelhető alternatív napközbeni ellátás körébe tartozó szolgáltatások összehasonlítása. Egy másfajta, de szintén figyelemre méltó kutatási alapot adhatna az a szakmai szempontú kritika, mely a tanoda szociális ágazathoz való csatlakozása után felvetette azt a problémát, miszerint az ágazathoz csatlakozással

a tanodákban a gyermekvédelmi intézményekhez hasonlóan, egyfajta hatósági szemlélet alakul majd ki, vagy (ahogy a kutatásomban is kiderült) éppen hogy az ellenkezője igazolódik be és új innovációkat rejt magába.

Kutatásom során tehát részben beigazolódottak, részben megdőltek saját tanodás tapasztalataim (hipotéziseim) a tanoda integrálódásának dilemmáiról. Ámde ha azt vesszük kiindulási alapul, hogy az állami finanszírozás kialakításának legfontosabb oka a működés stabilitásának biztosítása volt, úgy célját elérte és valamennyi általam vizsgált tanoda pozitívnak éli meg a jelenlegi kiszámítható és biztonságos helyzetet. Az integrálódás mérlegének nyelve valahol középen áll – a biztos finanszírozás, a szabályok, normák, minőségbiztosítás előnyei és a centralizálásból eredő korlátozások és bürokratikus szegmens – egyformán meghozták a hasznot és a hátrányt is. Mindaddig amíg ennek a mérlegnek nem billen ki a nyelve és központosított intézményekként nem veszítik el sajátos arculatukat, helyi, egyedi és páratlan céljaikat, addig nem vesztesei, hanem inkább nyertesei lehetnek a lezajló átalakításnak. A hátrányok és nehézségek ellenére is érzékelhető, hogy ez volt az egyetlen útja annak, hogy a tanodák fennmaradjanak és ezt a fenntartók, szakmai vezetők is belátták. Sőt, büszkék arra, hogy egy szegénységcsökkentést célzó projektekből szociális intézménnyé fejlődtek.

ÖSSZEGZÉS

A tanoda mára beépült a hazai szolgáltatási rendszerbe és a központi költségvetésbe, működését hazai jogszabályok szabályozzák. Az állami intézményrendszerbe integrálódás vitathatatlan előnye a stabilitás, amely nyugodt működési alapot nyújt, hátránya viszont a működési keretek beszűkülése, a szakmai munka határok között tartása, rugalmatlanság és nagyfokú szabályozottság. Az intézményesülés minden hátulütőjétől eltekintve úgy vélem, hogy egy most hátrányos helyzetű családba születő gyermeknek egészen más esélye van, mint amely szüleinek megadatott korábban, hiszen hároméves koráig édesanyjával a Biztos Kezdet Gyerekház terelgeti őt az első lépések megtételében. Majd egészen fiatal felnőtt koráig a tanoda segíti őt szárnya bontogatásában, hogy merjen nagyot álmodni, merjen minél magasabbra szállni. Hiszem, hogy a kezdeti nehézségek után az intézményi rendszerbe integrálódás lassan, de beírják, hosszú távon meghozza gyümölcsét, s nemzetközileg is egyedülálló intézményé alakul, hiszen már most nemzeti büszkeségünk, a védőnői szolgálatunkhoz hasonlatos hungarikum.

Kutatásom azt az alapvető szociálpolitikai tézist mindenképpen megerősítette, hogy az állam a legfontosabb szereplő a szociális szolgáltatások biztosításában, s az intézményrendszerének bővítésével, alakításával, új szolgáltatók bevezetésével, ill. meglévő ellátások állami rendszerbe történő integrálásával hatékonyabban érheti el szakpolitikai céljait. A kutatási eredmények alapján láthatjuk, hogy a társadalomfejlesztés, az esélyteremtés, a hátrányos helyzet és a szegénység komplex kezelése az állami intézményrendszer fejlesztésével érhető el. Fenntartható, hosszútávú megoldásokkal, egységes társadalmi esélyteremtési módszerekkel, átlátható és elszámoltatható rendszerek működésével teremthető meg a társadalmi biztonság és esélyegyenlőség. A tanoda intézményesülése tankönyvi példájává válhat annak, hogy az aktív állami szerepvállalásnak, a kormányzati felelősségvállalásnak és költségvetési támogatásnak köszönhetően miként válhat egy felzárkóztatást célzó projekt professzionális szociális ellátássá.

A kutatás azonban arra is rávilágított, hogy a szolgáltatás több területen is újra tervezést igényelne. A döntési pozícióban állók számára javasolnám a finanszírozás, az ellátást igénybe vevők és az adminisztrációs terhek tárgykörének megreformálást. Elsősorban a finanszírozás területén célszerű átgondolni a feladategységek után járó támogatási rendszert. Egy új megközelítésben a tanodát rendszeresen igénybe vevők tekintetében a tényleges létszám alapján kellene a támogatásokat megállapítani. Miként az más szociális ellátások esetén is gyakorlatként működik, a KENYSZI rendszerben jelentett gyerekek száma utána lenne tanácsos megállapítani a finanszírozás mértékét. Időszerűvé vált, hogy a döntéshozók kiterjesszék a célcsoport körét és felismerjék, hogy a covid és a jelenlegi gazdasági válság következményeként már nem csak a leghátrányosabb helyzetű családok gyermekeinek van szüksége a tanoda szolgáltatásaira, hanem a középosztályhoz tartozó családoknak is. A hátrányos helyzet és a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermekek mellett a lemorzsolódással veszélyeztetettek, az utcán csellengők, a szegregátumban élők, vagy az elvált szülők gyermekei is érintettek. Az irányítás és ellenőrzés tekintetében mihamarabbi egyszerűsítésre lenne szükség. A különböző irányító és ellenőrző szervek eltérő adminisztrációs követelményeit javasolnám egységesíteni, méghozzá egy hasonló rendszerben, mint a Biztos Kezdet Gyerekház működése során használt Dokumentációs Rendszer, mely adaptálható lenne a tanodára is. Egy online rendszer kedvezőbb, költséghatékonyabb adatkezelésre, adatfeldolgozásra adna lehetőséget.

A gyermekvédelmi rendszerbe integrálódott tanodaszolgáltatás – az *elmúlt évek működési tapasztalatai alapján körvonalazódott szociálpolitikai javaslatokkal tovább fejlesztve* – a magyar szociálpolitikai egyik olyan vívmányává nőheti ki magát, mely nemzetközi szintéren is mintául szolgálhat azon országoknak, ahol továbbra sem megoldott az iskolán kívüli esélynövelő programok egységes, hosszú távú működésének biztosítása.

IRODALOM

Autonómia Alapítvány (2017): „*Van ami jól megyen, van ami nem megy jól.*” A tanodák működéséről. <http://autonomia.hu/wp-content/uploads/2017/02/Tanoda-kutat%C3%A1s-%C3%B6sszefoglal%C3%A1s.pdf> (A letöltés ideje: 2022. 08. 10.)

Baráth Szabolcs, dr. Binder Mátyás, dr. Fejes József Balázs, Vidák Gábor, dr. Víg Tibor: *Tanodai tapasztalatok (2015–2019) Tanodajellemzők, egyéni fejlesztés, mérés.* Záró tanulmánykötet. Szerkesztette: Dr. Binder Mátyás. Oktatási Hivatal, 2019. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/efop317/kiadv/EFOP317_Tanoda_Zarotanutmany_nyomdai_jav.pdf (A letöltés ideje: 2021. 11. 24.)

Bihari Ildikó: *A hátrányos helyzetű tanulók nem-kognitív készségeinek fejlődése a tanodában.* Doktori (PhD) értekezés tézisei. Debrecen 2021. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/320588> (A letöltés ideje: 2021. 11. 24.)

Bihari Ildikó – Csoba Judit: „Az iskolán túl...” A tanodák szerepe a hátrányos helyzetű tanulók társadalmi integrációjában. *METSZETEK.* Vol. 7 (2018) No.2 DOI 10.18392/metsz/2018/2/1 https://metszetek.unideb.hu/files/metszetek_201802_01.pdf (A letöltés ideje: 2021. 11. 24.)

Ceglédi Tímea: *Felzárkóztató programok hatásvizsgálata.* In.: Györgyi Zoltán (szerk.) (2015): *Felzárkóztatás, hatásvizsgálatok.* Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. Budapest, 2015. <https://mek.oszk.hu/15500/15582/15582.pdf> (A letöltés ideje: 2021. 11. 14.)

Fejes József Balázs (2016): *A tanodaszféra és a tanodaplatform kapcsolódási pontjai.* In: Fejes J. B., Lencse B., Szűcs N. (szerk.): *Mire jó a tanoda? Motiváció Oktatási Egyesület, Szeged,* 13–22. https://motivaciomuhely.hu/wp-content/uploads/2016/04/Mire-j%C3%B3-a-tanoda_webfinal.pdf (A letöltés ideje: 2021. 03. 18.)

Fejes József Balázs, Szűcs Norbert (2018): *Az oktatási integráció ügye a 2010-es évek végén.* In: Fejes J. B., Szűcs N. (szerk.): *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról.* Motiváció Oktatási Egyesület, Szeged, 11–30. http://www.staff.u-szeged.hu/~fejjesj/pdf/En_vetkem_online_hq.pdf (A letöltés ideje: 2021.11.14.)

Győri Péter: *A normatív finanszírozásról - "Tékozló koldus ruháját szaggatja",* Szakértői javaslat, ÁRB, 2007. <https://www.bmszki.hu/hu/szocialis-munka-megujitasa/tekozlo-koldus-dosszie> (A letöltés ideje: 2021. 11. 14.)

Havasi Virág (2015.): Tanodák kívülről – belülről. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Szociológiai Intézet. *Szellemes Tudomány*, 6. évfolyam 1–2. 158–172. https://atti.uni-miskolc.hu/docs/SZeT2015_12.pdf (A letöltés ideje: 2022. 08. 10.)

Jámbor Zsuzsa (2013): *A szociális pályázatok perspektívái Magyarországon*. Szakdolgozat. Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar Gazdálkodástani Intézet. <http://midra.uni-miskolc.hu:80/?docId=14687> (A letöltés ideje: 2021. 11. 24.)

Kerényi György (2005, szerk.): *Tanodakönyv. Javaslatok tanodák szervezéséhez*. Sulinova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht., Budapest. 18., 69. <https://docplayer.hu/2295299-Tanodakonyv-javaslatok-tanodak-szervezeséhez-tanodakonyv.html> (A letöltés ideje: 2022.08.09.)

Kovai Cecília, Szőke Alexandra (2021): A „siker kovácsai”: a Biztos Kezdet gyerekházak és a tanodák intézményesülésének dilemmái. *Tér és Társadalom* 35. évf., 4. szám 166–189. o. <https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/3380> (A letöltés ideje: 2022.08.08.)

Kovrig Béla (1936): *Szociálpolitika*. Magyar Szemle Társaság. Athenaeum nyomda. Budapest.

Nagy Krisztina (2020.): Tanodák térben és időben a mozgalmótól a professzióig. *Szociálpolitikai Tükör*. 2020. II. évfolyam, 3–4. szám. http://szocpoltukor.hu/wp-content/uploads/2021/01/tukor_2020_3_4.pdf (A letöltés ideje: 2022. 09. 26.)

Németh Szilvia (2008): *A tanoda-típusú intézmények működésének, tevékenységének elemzése*. Tárki-Tudok https://www.romaeducationfund.org/wp-content/uploads/2019/05/tanodaelemzes_tarki_ref_08_0.pdf (A letöltés ideje: 2022. 08. 10.)

Szűcs Norbert – Fejes József Balázs (2021): Csodafegyver vagy pótcselekvés? A tanodamozgalom története és legitimációs kérdései. *Iskolakultúra*, 31. évfolyam, 2021/01. szám. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/22821/1/34052-ArticleText-39913-1-10-20210304.pdf> (A letöltés ideje: 2022. 09. 26.)

Tóbiás László: *Gyermekek alternatív napközbeni ellátásának gyakorlata Magyarországon*. PhD dolgozat. Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Szociológiai Doktori Iskola Szociálpolitikai program. 2009. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/45525/Kd_11339.pdf (A letöltés ideje: 2022. 09. 28.)

HIVATKOZOTT ÚTMUTATÓK, STRATÉGIÁK

Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia érvényesülésének értékelése. Értékelő Jelentés. Véglegesített változat. KOPINT-TÁRKI. Konjunktúrakutatási Intézet Zrt. Budapest, 2020. <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/mntfs2030.pdf> (A letöltés ideje: 2021. 11. 24.)

Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkóztatási Stratégia II. Tartósan rászorulók – szegény családban élő gyermekek – romák (2011–2020) Emberi Erőforrások Minisztériuma Szociális és Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság. Budapest, 2014.

http://www.ilo.org/dyn/youthpol/es/equest.fileutils.dochandle?p_uploaded_file_id=622 (A letöltés ideje: 2021. 11. 24.)

Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2030. Budapest, 2021. <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/mntfs2030.pdf> (A letöltés ideje: 2022. 08. 10.)

Szakmai ajánlás a tanoda szolgáltatás működtetésére. Belügyminisztérium. Gyermekesély Főosztály. Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság. 2021. https://tef.gov.hu/wp-content/uploads/2021/05/Szakmai-Aj%C3%A1nl%C3%A1s-l.-sz.-m%C3%B3dos%C3%ADt%C3%A1sa-al%C3%A1%C3%ADrt_05.05.pdf (A letöltés ideje: 2022. 08. 10.)

Szakmai Ajánlás a Biztos Kezdet Gyerekház szolgáltatás működtetésére. Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság. Belügyminisztérium. Budapest, 2020. <https://tef.gov.hu/wp-content/uploads/2022/01/Szakmai-ajanlas.pdf> (A letöltés ideje: 2022. 09. 28.)

Tanodaszterend 3. <https://docplayer.hu/19508044-1-a-tanodaszterend-celja-3-2-a-tanoda-meghatarozasa-3-3-a-tanoda-celcsoportja-3-4-a-tanoda-feladatai-4.html> (A letöltés ideje: 2022. 09. 26.)

Sztojka Attila – dr. Parrag Zsolt: A roma szakkollégiumok működésének alapelvei és alapvető követelményei, működésének alapjai. 2018. https://www.oktatas.hu/felsooktatas/roma_szakkollegiumok (A letöltés ideje: 2022. 09. 28.)

HIVATKOZOTT JOGSZABÁLYOK

1993. évi LXXIX. Köznevelési törvény

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

2003. évi LXI. törvény a köznevelésről szóló 1993. évi LXXIX. törvény módosításáról

2018. évi L. törvény Magyarország 2019. évi központi költségvetéséről

15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről

314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről

369/2013. (X. 24.) Korm. rendelet a szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatók, intézmények és hálózatok hatósági nyilvántartásáról és ellenőrzéséről

40/2018. (XII. 4.) EMMI rendelet a gyermekek esélynövelő szolgáltatásainak szakmai feladatairól és működésük feltételeiről

TÁBLÁZATOK, ÁBRÁK, DIAGRAMOK JEGYZÉKE

1. sz. táblázat. A tanoda kötelező és önként vállalt feladatai. (Saját szerkesztés. Forrás: a gyermekek esélynövelő szolgáltatásainak szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 40/2018. (XII. 4.) EMMI rendelet alapján. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800040>.EMM (A letöltés ideje: 2022. 09. 26.)

2. sz. táblázat. A tanoda pályázati finanszírozási időszakainak kronológiája. (Forrás: Szűcs Norbert – Fejes József Balázs (2021): Csodafegyver vagy pótcselekvés? A tanodamozgalom története és legitimációs kérdései. Iskolakultúra, 31. évfolyam, 2021/01. szám. 52. o.
2. táblázat. A tanodapályázati kiírások néhány jellemzője a finanszírozás szempontjából. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/22821/1/34052-ArticleText-39913-1-10-20210304.pdf> (A letöltés ideje: 2022. 09. 26.)

3. sz. táblázat. A tanodák adatai a normatív finanszírozási időszakban. (Saját szerkesztés. Forrás: KSH 25.1.1.10. Gyermejkölési alapellátások táblázata alapján https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0010.html) (A letöltés ideje: 2022. 09. 26.)

1. sz. ábra. A tanoda helye a gyermekvédelem rendszerében. (Forrás: Szocokos. Gyermejkölési alapellátások. InfoGraf. 2019. <https://tamogatoweb.hu/gyermejkolcsi-alapellatasok/> (A letöltés ideje: 2022. 09. 28.)

1. sz. diagram. Hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek és tanulók központi statisztikai nyilvántartása. (Saját szerkesztés. Forrás: KIR „Hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek és tanulók központi statisztikai nyilvántartása”. https://www.oktatas.hu/hivatali_ugyek/kir_erdeklodo (A letöltés ideje: 2021. 11. 14.)